

Anna Zajchowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa

WYKŁADY WSTĘPNE
(*PRINCIPIA*) FILOZOFII I TEOLOGII
ZE SZKÓŁ DOMINIKANÓW
WROCŁAWSKICH NA PRZYKŁADZIE
TEKSTÓW Z RĘKOPISU I Q 386 BIBLIOTEKI
UNIWERSYTECKIEJ WE WROCŁAWIU*

Jerzy B. Korolec w programowym artykule poświęconym badaniom nad życiem umysłowym dominikanów wrocławskich w średniowieczu postawił znak równości między kulturą intelektualną Śląska a działalnością szkół klasztornych. Podkreślał jednocześnie, że ich badanie jest istotne dla poznania nie tylko dziejów myśli w diecezji wrocławskiej, ale także środowiska Uniwersytetu Krakowskiego¹. Już to stwierdzenie jest zachętą do badań nad spuścizną rękopiśmienną śląskich ośrodków zakonnych. Najlepszy wgląd w ich życie intelektualne dają bogate zbiory biblioteczne poszczególnych klasztorów, przechowywane obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. W tym miejscu warto dodać, że badania nad zbiorami tej biblioteki pozostają wielokrotnie zgłaszanym i wciąż niespełnionym w sposób satysfakcjonujący postulatem². Niemałą ich część stanowią rękopisy dominikańskie.

---

*Praca powstała w ramach grantu nr 11 H 12 016981 (*Słownik biograficzny polskich mędykantów w średniowieczu*. T. 1. *Dominikanie*), finansowanego ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

¹J.B. KOROLEC, *Wstęp do badań nad życiem umysłowym dominikanów wrocławskich w średniowieczu*, „Materiały do Historii Filozofii Średniowiecznej w Polsce”, 8 (1974), s. 126–127.

²Najobszerniejszym, ale dalece niesatysfakcjonującym opracowaniem poddominikańskich zbiorów wrocławskich jest artykuł Krystyny Zawadzkiej *Biblioteka klasztoru dominikanów we Wrocławiu (1226–1810)*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, red. J. Kłoczowski, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów, 1975, s. 289–376. Rękopisy poddominikańskie zostały również opisane w cząstkowych katalogach i inwentarzach biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego. Stan opracowania rękopiśmiennego zbioru wrocławskiego podsumował WOJCIECH MROZOWICZ: *Stan opracowania książki rękopiśmiennej ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, „Roczniki Biblioteczne”, 32 (1988), s. 93–106. Od czasu ukazania

Jak wiadomo, klasztor wrocławski był drugim po klasztorze w Krakowie najważniejszym ośrodkiem intelektualnym Polskiej Prowincji Dominikanów w średniowieczu³. W klasztorze św. Wojciecha nie powstało wprawdzie *studium generale*, ale znalazły w nim swoje miejsce wszystkie pozostałe typy dominikańskich szkół. Wykładano tam zatem zarówno logikę⁴, jak i filozofię naturalną⁵, a także teologię⁶. Działała tam też — jak w każdym klasztorze dominikańskim — konwentualna szkoła teologii. Klasztor dysponował obszerną biblioteką, w której znalazły się najważniejsze i najbardziej poczytne w średniowieczu dzieła⁷. Jeśli do tego dodamy, że wrocławscy dominikanie sami byli autorami stosunkowo licznych dzieł teologicznych oraz kaznodziejami, którym powierzano nie tylko głoszenie *ad populum*⁸, ale i wygłaszanie kazań do wrocławskiego kleru⁹, to okaże się, że klasztor św. Wojciecha był tętniącym życiem ośrodkiem intelektualnym, o sile oddziaływania być może nie mniejszej niż *studium* krakowskie.

---

się tego artykułu jego autor opracował też inwentarz wrocławskich rękopisów autorów górnośląskich, wśród których znaleźli się również pisarze dominikańscy: *Mittelalterliche Handschriften oberschlesischer Autoren in der Universitätsbibliothek Breslau/Wrocław*, Heidelberg: Palatina Verlag, 2000.

³Tę uprzywilejowaną pozycję Wrocławia, a szerzej — kontraty śląskiej — potwierdziły prowadzone ostatnio przez Tomasza Gałuszkę badania nad nowo odkrytymi źródłami do historii polskiej prowincji dominikanów w XIV wieku — zob. T. GAŁUSZKA, *Szkolnictwo konwentualne i partykularne w strukturach polskiej prowincji dominikanów XIV stulecia. Nowe ujęcie w świetle nowych źródeł*, „Roczniki Historyczne”, 78 (2012), s. 191–211.

⁴Krzysztof Kaczmarek uznał na podstawie swoich badań Wrocław za jedno z najważniejszych centrów nauczania logiki w polskiej prowincji zakonu — zob. K. KACZMAREK, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań: Instytut Historii UAM, 2005, s. 227.

⁵Ponownie Wrocław pojawia się — obok Raciborza i Torunia — jako najważniejszy z ośrodków mieszczących te studia — K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 244.

⁶Wrocław obok Krakowa jest najczęściej wymienianą w źródłach siedzibą prowincjalnych szkół teologii — K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 258.

⁷Na jej temat zob. K. ZAWADZKA, *Biblioteka klasztoru dominikanów we Wrocławiu*.

⁸Na temat kazań *ad populum* w zbiorach wrocławskich zob. m.in.: A. ZAJCHOWSKA, *Zagadnienia ekonomiczne w zbiorach kazań modelowych z dominikańskich bibliotek klasztornych w późnym średniowieczu*, w: *Klasztor w gospodarce średniowiecznej i nowożytnej*, red. M. Derwich, Wrocław: Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych (LARHCOR), Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, 2013, s. 49–70.

⁹Zob. na przykład kazania do kleru Jana z Ząbkowic (A. LEDZIŃSKA, A. ZAJCHOWSKA, „*Mulier nequam*” — *kazania dominikanina Jana z Ząbkowic do kapituły wrocławskiej o celibacie i kapłańskiej czystości*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 48, 2011, s. 111–135, a także A. ZAJCHOWSKA, *Między uniwersytetem a zakonem. Biografia i spuścizna pisarska dominikanina Jana z Ząbkowic (zm. 1446)*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2013, passim) czy choćby zawarte w omawianym rękopisie kazania *coram episcopo* Pawła Meysnera (na ich temat zob. krótkie *studium*: A. ZAJCHOWSKA, „*Coram episcopo*”. *Dwa kazania dominikanina Pawła Meysnera z rękopisu Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu I.Q.386*, w: *Česko-polské kazatelské vztahy ve středověku*, wyd. K. Bracha, M. Nodl, Praha: Filosofia, 2016, *Colloquia Mediaevalia Pragensia*, 16, s. 81–86).

Z całą pewnością było to też miejsce, w którym rozwijała się kultura uniwersytecka z jej rytuałami, zwyczajami, a przede wszystkim z wszechstronną działalnością intelektualną. Powszechnie bowiem wiadomo, że szkoły dominikańskie — i to nie tylko dominikański „uniwersytet”, studium generalne (*studium generale*) — przejęły metody, a częściowo także program nauczania wydziałów *artes* i teologii średniowiecznych uniwersytetów¹⁰. W konsekwencji owocem ich działalności były podobne gatunki piśmiennictwa, jak komentarze, kwestie dyskutowane, kazania i mowy.

Szkolnictwo dominikańskie cieszy się od dłuższego czasu niemałym zainteresowaniem badaczy. Dzięki monograficznemu opracowaniu Michèle Mulchahey, któremu towarzyszy szereg pomniejszych studiów tej samej autorki, stanowiących rozwinięcie poszczególnych wątków książki, dogłębnie poznaliśmy strukturę szkół Zakonu Braci Kaznodziejów¹¹. Adaptacje ogólnozakonnego systemu w ramach polskiej prowincji rozpoznał i omówił Krzysztof Kaczmarek¹², a w klasztorze krakowskim — Maciej Zdanek¹³. Ostatnio zaś Tomasz Gałuszka uzupełnił i skorygował wyniki badań obu historyków w serii artykułów poświęconych dominikańskiemu systemowi szkolnemu polskiej prowincji w XIV wieku¹⁴. Dzięki mniej lub bardziej szczegółowym opracowaniom niemało wiemy też o braciach związanych z poszczególnymi ośrodkami kształcenia¹⁵. Znacznie mniej miejsca w literaturze poświęcono natomiast treściom wykładanym

¹⁰ Pamiętać przy tym należy, jak dowodzą tego przede wszystkim badania M.M. Mulchahey, że nie można stawiać znaku równości między systemem edukacji dominikańskiej i uniwersyteckiej, nawet jeśli na potrzeby ich opisu już w średniowieczu posługiwano się tą samą terminologią. Na przykład dominikańskie szkoły sztuk ograniczały swój program do logiki, pomijając pozostałe dziedziny filozofii — zob. M.M. MULCHAHEY, *Dominican educational vocabulary and the Order's conceptualisation of studies before 1300. Borrowed terminology, new connotations*, w: *Le vocabulaire des écoles des Mendicants au moyen âge. Actes de colloque Porto (Portugal), 11–12 octobre 1996*, red. M.C. Pacheco, Turnhout: Brepols, 1999, s. 90 et passim, a także też, „*First the Bow is Bent in Study...*” *Dominican Education before 1350*, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1998, s. 352–378.

¹¹ M.M. MULCHAHEY, „*First the Bow is Bent in Study...*”; M.M. MULCHAHEY, *Education in Dante's Florence revisited: Remigio de' Girolami and the schools of Santa Maria Novella*, w: *Medieval Education*, wyd. R.B. Begley, J.W. Koterski (Fordham Series in Medieval Studies, 4), New York: Fordham University Press, 2005.

¹² K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*.

¹³ M. ZDANEK, *Szkoły i studia dominikanów krakowskich w średniowieczu*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2005.

¹⁴ T. GAŁUSZKA, *W przededniu powstania studium generale. Nowe badania nad czternastowiecznym zachowanym księgozbiorem dominikanów krakowskich*, „Przegląd Tomistyczny”, 16 (2010), s. 25–42; T. GAŁUSZKA, *Szkolnictwo konwentualne i partykularne*; T. GAŁUSZKA, *Studium generalne dominikanów polskich w XIV wieku?*, „Folia Historica Cracoviensia”, 20 (2014), s. 35–65.

¹⁵ Zob. np. P. KIELAR, *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, s. 271–515; K. KACZMAREK, *Albert z Siecienia OP (?–1502): Z badań nad elitą intelektualną Polskiej Prowincji*

w dominikańskich szkołach i piśmiennictwu będącemu owocem działania tych ośrodków¹⁶. Przeszkodą w prowadzeniu tego typu badań jest rzecz jasna brak nowoczesnych katalogów rękopisów o dominikańskiej proveniencji, zwłaszcza tych przechowywanych w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej: BUWr). Tymczasem już dotychczasowe kwerendy — tu koniecznie wskazać trzeba prace Pawła Kielara¹⁷ i wspomnianego Jerzego B. Korolca¹⁸ — przyniosły wielce obiecujące rezultaty. Zarówno w średniowiecznych rękopisach dominikańskich z Wrocławia, jak w innych, rozproszonych nie tylko po polskich bibliotekach, znajdujemy olbrzymie pokłady piśmiennictwa pragmatycznego, stanowiącego ważne świadectwo codziennego funkcjonowania dominikańskich szkół. Przy czym pod pojęciem piśmiennictwa pragmatycznego rozumiane są tu teksty powstałe w szkołach i na użytek szkół jako pomoce dydaktyczne, zapis szkolnych zajęć bądź jako owoc pracy studentów, związanej z tokiem nauki.

Przykładem kodeksu zawierającego owo piśmiennictwo pragmatyczne może być rękopis Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu o sygnaturze I Q 386. Jerzy B. Korolec, powołując się na Władysława Seńkę, określił ten kodeks mianem osobistego dziennika Macieja Hayna i stwierdził, że zawiera on notatki z wykładów na czterech uniwersytetach, których studentem był Hayn: w Wiedniu, Kolonii, Paryżu i Krakowie¹⁹. Przeciw przyjęciu takiej interpretacji funkcji tego rękopisu przemawia jego zewnętrzna forma. Dzieli się on na dwie części. Pierwsza (f. 1r–223v) zawiera mieszane składki pergaminowo-papierowe. Marginesy tej części są szerokie, składki opatrzone reklamantami, a system dekoracji jest spójny. Prawdopodobnie część ta została spisana w krótkim czasie, bo składający się na nią papier ma w przeważającej części ten sam znak wodny, a dwa pozostałe nie odbiegają od niego datacją²⁰. Pismo tej części jest kaligraficzne, noty marginalne i poprawki świadczą o tym, że tekst był kopiowany z innego rękopisu. Do tej samej części należy zaliczyć papierową składkę (f. 286–320) zawierającą

Dominikanów w XV wieku, w: *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne. Księga pamiątkowa Brygidy Kürbis*, red. D. Zydorek, Poznań: Instytut Historii UAM, 2001, s. 163–182.

¹⁶Zob. np. M. BUKAŁA, *Zagadnienia ekonomiczne w nauczaniu wrocławskiej szkoły dominikańskiej w późnym średniowieczu*, Wrocław: „Atut” — Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2004.

¹⁷P. KIELAR, *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu. IX. Lista pisarzy dominikańskich klasztoru wrocławskiego (Krytyczny rozbiór listy pisarzy dominikańskich klasztoru wrocławskiego)*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, s. 456–515.

¹⁸J.B. KOROLEC, *Wstęp do badań*.

¹⁹Zob. W. SEŃKO, *Maciej Hayn OP (1476)*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej”, 2 (1962), s. 40; M.G. LÖHR, *Breslauer Dominikaner des 15. Jahrhunderts auf Auswärtigen Hochschulen*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, 13 (1943), s. 162–178; K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 505; J.B. KOROLEC, *Studia nad szkolnictwem dominikańskim w Polsce (Maciej Hayn)*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, s. 527.

²⁰Zob. opis rękopisu w aneksie.

traktat Tomasza z Sutton *De quattuor oppositis* (niestety znaków wodnych z tej części kodeksu nie udało się zidentyfikować). Została ona spisana tą samą ręką z wykorzystaniem tego samego schematu pisarskiego. Ta pierwsza część kodeksu kończy się wraz z kazaniem o Duchu Świętym (f. 218r–221v), po którym następują dwie puste karty. Druga część rękopisu zawiera różne teksty²¹, a podział na nie nie pokrywa się z podziałem na składki. Różne znaki wodne wskazują na to, że teksty te były kopiowane sukcesywnie, mniej starannym, kursywnym piśmem. Średniowieczny spis treści obejmuje całą pierwszą część rękopisu (pominięte zostało tylko *principium in methaphisica*, f. 188r–191r) i większość drugiej części (aż po komentarz do *Etyki*, f. 282v), co oznacza, że już w średniowieczu obie części tworzyły całość, skomponowaną zapewne przez Macieja Hayna. Zagadkowe jest, że w kolofonach tekstów w obu częściach kodeksu Maciej Hayn pojawia się jako skryba²². Być może jednak, jak to niejednokrotnie się zdarzało, pisarz przepisujący teksty skopiował je wraz z kolofonami, nie zastanawiając się nad ich treścią i faktem, że tym sposobem przypisuje swoje dzieło innemu autorowi. Jeśli to przypuszczenie jest słuszne, to pierwsza część rękopisu byłaby napisana przez zawodowego pisarza, być może na zamówienie samego Hayna, a dopiero druga przez niego samego. Taką hipotezę zdają się potwierdzać liczne błędy w tekście publikowanego w aneksie do niniejszego artykułu *principium*. Trudno uwierzyć, choć oczywiście nie można tego wykluczyć, że autor sam popełniał błędy, czyniące jego tekst miejscami zupełnie niezrozumiałym.

Rękopis powstał w latach czterdziestych XV wieku — z tego czasu, jeśli wierzyć kolofonom, pochodzą wszystkie datowane teksty w tym kodeksie²³.

---

²¹ Zob. opis kodeksu załączony do niniejszego artykułu.

²² O tym, że rękopis ten spisał sam Hayn, informują nas kolofony — pierwszy na f. 171v („Finitus per me, fratrem Mathiam Hayn, feria tertia infra octavas Omnium Sanctorum in Wyenna, anno Domini M^o CCCC^o XLVIII. Benedictus Deus”), drugi na f. 213r („Explicit tractatus De quattuor generibus oppositionum editus a fratre Thoma, doctore sancto Ordinis Predicatorum, scriptus per fratrem Mathiam Hayn eiusdem ordinis sub anno Domini M^o CCCC XLVIII in die Kathedre sancti Petri Apostoli”) i trzeci na f. 306v („Explicit tractatus beati Thome de Aquino de natura generis, per fratrem M.H., Reverendi Patris et fratris M. Han [!] est iste liber”). Problem polega na tym, że pismo tych tekstów różni się radykalnie.

²³ Daty w rękopisie wskazują na datę ogłoszenia kazań, ale jeśli miały zostać spisane przez Macieja Hayna, nie mogło to mieć miejsca wiele później. F. 153r: „Factus est sermo iste in die sancti Laurentii 1449”. F. 153v–159v: bulla Eugeniusza IV z 1433 r. Zaraz po niej *principium* do Psalmów z 1448 r. Na f. 171v zamieszczony kolofon: „Finitus per me fratrem Mathiam Hayn feria tertia infra octavas omnium sanctorum in Wyenna, anno Domini M^o CCCC^o XLVIII. Benedictus Deus”.

Zawiera on teksty wygłaszane we Wrocławiu²⁴ i Wiedniu²⁵. Poza Maciejem Haynem, do którego rękopis ten należał i który bez wątpienia z niego korzystał, drugim jego użytkownikiem był inny wrocławski dominikanin — Paweł Meynsner²⁶. W rękopisie znalazły się przynajmniej dwa teksty jego autorstwa²⁷, co sam skwapliwie zaznaczył w dwóch notach marginalnych:

Presens sermo factus per me, fratrem Paulum Meysner, tunc temporis magistrum studentium, choram domino Conrado episcopo et prelati summi anno Domini M^o CCCC XLV²⁸.

Sequens sermo factus per me, fratrem Paulum, tunc cursorem, choram domino Petro episcopo Wratislaviensi, anno Domini MCCCCXLVII, qui reverendus pater et dominus eodem feria tertia post festum nativitatis fuit electus, in octava die sancte Hewigis consecratus²⁹.

On też jest najpewniej autorem spisu treści, not marginalnych rozsianych po rękopisie, a być może także innych kazań z tego rękopisu³⁰.

²⁴ Poza *principium* Macieja Hayna i omówionymi pokrótce dwoma kazaniem Pawła Meysnera do tekstów wygłoszonych we Wrocławiu można na pewno zaliczyć również kazanie zamieszczone na f. 172r–176v. Na górnym marginesie f. 173r czytamy: „Sermo in die decollacionis sancti Iohannis Baptiste factus in summo Wratislaviensi”.

²⁵ Zob. *principium* do Księgi Psalmów, opatrzone kolofonem: „Finitus per me fratrem Mathiam Hayn feria tertia infra octavas omnium sanctorum in Wyenna, anno Domini M^o CCCC^o XLVIII. Benedictus Deus” (f. 171v).

²⁶ Na jego temat zob. K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 539. Noty marginalne z omawianego w niniejszym artykule rękopisu pozwalają uzupełnić i skorygować zaproponowaną przez poznańskiego historyka biografę Pawła Meysnera.

²⁷ Są to dwa kazania wygłoszone *coram episcopo*, na ich temat zob. A. ZAJCHOWSKA, *Coram episcopo*.

²⁸ Rkps BUWr, I Q 386, f. 62r. *Nota bene* ten element biografii Pawła Meysnera nie był dotąd znany (zob. K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 538). Dzięki tej nodzie możemy uzupełnić listę wykładowców partykularnych szkół filozofii o Pawła Meysnera, pełniącego tę funkcję we Wrocławiu w 1445 r. Zastanawia również, kiedy Meysner mógł korzystać z rękopisu Macieja Hayna i opatrzyć go licznymi notami. Hayn zmarł w roku 1476. Data śmierci Meysnera nie jest znana, wiadomo, że zmarł po 1474 r. Zakładając, że korzystał z rękopisu Hayna dopiero po jego śmierci, trzeba by przyjąć, że zmarł po 1476 r.

²⁹ Rkps BUWr, I Q 386, f. 120r.

³⁰ Na Pawła, jako autora kilku kazań z omawianego rękopisu, może wskazywać powtarzający się w przynajmniej jedenastu kazaniach wprowadzający modlitwę fragment protematu o niemal identycznym brzmieniu, np. „ut ergo de tam insigni et gaudiosa solemnitatem ac de hoc, quod »omnia per ipsum facta sunt«, aliquid loqui valeam iuxta mei ingenii imbecillitatem, pro gracia audiendi et loquendi nati Regis Matrem devote salutemus dicendo mente pia: Ave Maria” (f. 24r); „Ut igitur de hoc triplici misterio a Christo exhibito, dum »lavit pedes eorum«, alioquin loqui valeam iuxta mei ingenii imbecillitatem, ipsius Matrem, qui »lavit pedes eorum«, devote invocemus et pro inpetratione graciae tam audiendi, quam loquendi dicamus mente pia: Ave Maria” (f. 67v). Ponieważ bardzo podobny fragment znajdujemy w jednym z kazań, do których autorstwa w nodzie

Zawartość kodeksu dość wiernie oddaje wspomniany już spis treści zamieszczony na jego początku. Zawiera on przede wszystkim kazania do kleru — jak można sądzić z zawartych w nich zwrotach do słuchaczy — kierowane zarówno do braci z wrocławskiego klasztoru, jak i do kleru świeckiego (ich autorstwo Władysław Seńko przypisał Maciejowi³¹). Wśród nich odnajdujemy także sześć wykładów wstępnych, określanych jako *principia*. Są to teksty należące do gatunku typowego dla piśmiennictwa powstającego w kręgu średniowiecznych uniwersytetów.

Obowiązek publicznego wygłoszenia wykładu inauguracyjnego ciążył na wszystkich bakałarzach i mistrzach, rozpoczynających wykłady po promocji na kolejny stopień akademicki. Znamy zatem *principia philosophiae, principia theologiae, principia Bibliae*³². Wygłoszenie *principium* było jednym z punktów ceremonii przyjęcia nowego członka do grona mistrzów danej dyscypliny — *inceptio*. Wykład inauguracyjny miał być okazją dla nowego mistrza do pokazania na forum całej uczelni swoich zdolności intelektualnych i dydaktycznych³³. Jak chce Hastings Rashdall, zwyczaj ten był odpowiednikiem przyjęcia nowych rzemieślników do cechu³⁴. *Inceptio* znana była na wszystkich uniwersytetach od samego początku ich istnienia, a swoją dojrzałą formę przyjęła w XIV wieku³⁵. Przebieg samej ceremonii był bardzo podobny na wszystkich wydziałach. Zazwyczaj trwała ona dwa dni. Pierwszego licencjat oczekujący na promocję brał udział w dyspucie z przedstawicielami swojego wydziału, którą kończyła wygłaszana przez jednego z mistrzów rekomendacja — pochwała kandydata na mistrza połączona z przypomnieniem ciążących na nim obowiązków. Czasem i ona przybierała formę *principium*. Promotor wygłaszał w nim pochwałę

---

marginalnej przyznał się sam Paweł („Ut ergo de tam ingenti festi<ta>te nostri Redemptoris inquam »Vidimus gloriam eius«, ego puer loqui nesciens, Ier. I, saltem aliquid balbuciare valeam iuxta mei intellectus ebetudinem, graciam loquendi pariter et audiendi per ipsam imploremus, per quam »Vidimus gloriam eius«, scilicet nati, dicendo eidem mente pia: Ave Maria”, f. 120r), możemy ostrożnie założyć, że był on autorem także innych kazań. W opisie rękopisu zamieszczonym w aneksie odnotowano to hipotetyczne autorstwo, choć atrybucja ta wymaga dalszych pogłębionych badań.

³¹W. SEŃKO, *Maciej Hayn*, s. 41.

³²Uniwersytecką praktykę związaną z wygłaszaniem *principia* opisał między innymi PALÉMON GLORIEUX, *L'enseignement au moyen âge. Techniques et methods en usage à la faculté de Paris, au XIII siècle*, „Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Âge”, 35 (1968), s. 137–147.

³³K. SPATZ, *Principia: A Study and Edition of Inception Speeches Delivered before the Faculty of Theology at the University of Paris, ca. 1180–1286*, Ithaca, New York: Cornell University, 1992, s. 8.

³⁴H. RASHDALL, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Oxford: Clarendon Press, 1951, t. 1, s. 284–385.

³⁵K. SPATZ, *Principia*, s. 9–10.

dziedziny, której mistrzem miał zostać jego uczeń³⁶. Następnego dnia wygłaszana była determinacja (*determinatio*) przeprowadzonej poprzedniego dnia dysputy, a nowo kreowany mistrz, po otrzymaniu biretu, wygłaszał swoje *principium*. Czasem zdarzało się, że *determinatio* i *principium* były tym samym tekstem. Ten typ *principia*, związanych z ceremonią nadania stopnia naukowego, będziemy dalej nazywać wykładem inauguracyjnym.

Nie zawsze bowiem *principium* było związane z ceremonią *inceptio*. Obok zwyczaju wygłaszania uroczystych mów przez nowo kreowanych mistrzów, na średniowiecznych uniwersytetach zakorzeniła się tradycja prezentowania *principia* na początku rocznych kursów³⁷. Ten typ mów będziemy tu nazwywać wykładami wprowadzającymi. Swoje *principia* wygłaszali zatem bakałarze wydziału teologii: *biblicus* i *sententiarius*. Pierwszy z nich miał wygłosić *principium* na początku dwuletniego wykładu Biblii. Jego wykład wprowadzający miał zawierać rekomendację Pisma Świętego oraz *divisio Scripturae*. Z kolei bakałarze sentenciariusze mieli obowiązek wygłosić aż cztery *principia* — po jednym na początku wykładu kolejnej księgi³⁸. Dopiero bakałarz *formatus* brał udział w *inceptio*, która czyniła z niego mistrza świętej teologii. Jego *principium* winno dotyczyć pochwały Pisma Świętego. Źródła przekonują nas, że swoje *principia*, w owej skromniejszej, niezwiązanej z ceremonią *inceptio* wersji, wygłaszali również bakałarze sztuk³⁹. O ile wykłady nowo kreowanych mistrzów miały charakter publiczny, o tyle publiczność tych wygłaszanych przez bakałarzy ograniczała się do studentów poszczególnych kursów⁴⁰. W rękopisie Macieja Hayna znajdziemy niemal wszystkie wymienione wyżej typy *principia*. Są to, jak wylicza wspomniany wyżej spis treści:

³⁶S. WENZEL, *Academic sermons at Oxford in the Early Fifteenth Century*, „Speculum”, 70 (1995), s. 308. Przykładem mowy rekomendacyjnej, będącej zarazem pochwałą dziedziny, w której jej adresaci mieli osiągnąć kolejny stopień akademicki, jest opublikowana i opracowana przez Juliusza Domańskiego mowa rekomendacyjna Franciszka z Brzegu adresowana do dziewięciu licencjatów na wydziale *artium* Uniwersytetu Krakowskiego — zob. J. DOMAŃSKI, *Franciszka Kryśowicza z Brzegu pochwała filozofii. Rekomendacja dziewięciu licencjatów z 1425 r.*, „Przegląd Tomistyczny”, 17 (2011), s. 149–199.

³⁷Zob. np. M. TEEUWEN, *The Vocabulary of Intellectual Life in the Middle Ages*, Turnhout: Brepols, 2003, (Études sur le vocabulaire intellectuel de Moyen Age, X), s. 310.

³⁸Na temat praktyki wygłaszania *principia* zob. także O. WEIJERS, *Terminologie des universités au XIIIe siècle*, Roma: Ed. dell’Ateneo, 1987, (Lessico Intellettuale Europeo, XXXIX), s. 414–415.

³⁹G. FIORAVANTI, *Sermones in lode della filosofia e della logica a Bologna nella prima metà del XIV secolo*, w: *L’insegnamento della logica a Bologna nel XIV secolo*, a cura di D. Buzzetti, M. Ferriani, A. Tebarroni, (Studi e memorie per la storia della università di Bologna, N.S. 8), Bologna: Istituto per la Storia dell’Università di Bologna, 1992, s. 166–167.

⁴⁰G. FIORAVANTI, *Sermones*, s. 167.

- *Principium in Librum Sentenciarum* (f. 47v–55r)
- *Principium in philosophia*< *m* > (f. 86v–92r)
- *Principium in tertium Sentenciarum* (f. 92v–100r)
- *Principium super Librum Psalmorum* (159v–171v)
- *Principium in loyca*< *m* > (f. 177r–181r)
- *De philosophia sermo* (f. 222r–225v).

Poza tym w rękopisie znalazło się jeszcze jedno, niewymienione w spisie treści *principium* metafizyki (f. 188r–191r). Cztery z interesujących nas tu wykładów wstępnych należą, jeśli przyjąć zaproponowaną powyżej hipotezę, do grupy tekstów skopiowanych przez profesjonalnego skrybę (a być może dwóch skrybów). Możliwe, że ostatnie *principium* filozofii zostało zanotowane przez samego Hayna.

O tym, że teksty w rękopisie wrocławskim są kopiami sporządzonymi z innych egzemplarzy, a nie zwykłymi notatkami z wykładów, przekonuje nas nota sporządzona najpewniej ręką Pawła Meysnera towarzysząca *principium* logiki: „Notandum, quod hoc principium in loycam esset satis bonum, sed ignarus scriptor totum destruxit nec sine primo exemplari potest bene corrigi”⁴¹. Potwierdzają to także wspomniane już liczne błędy w *principium* samego Hyana. Przynajmniej w części można uznać je za typowe błędy skryby. Z problemem sporządzania kopii z nieczytelnych czy błędnych egzemplarzy zmagali się zresztą nie tylko Paweł Meysner, ale i inni czytelnicy literatury pragmatycznej. W analizowanym przez Siegfrieda Wenzela kodeksie oksfordzkim, podobnym w charakterze do rękopisu Hayna, znalazły się teksty pełne błędów, których obecność Wenzel tłumaczy faktem, że były one kopiowane z niestarannie sporządzonych egzemplarzy, być może wręcz pospiesznych notatek autorów⁴².

Tylko co do pierwszego *principium*, poświęconego I księdze *Sentencji*, możemy mieć pewność, że zostało ono wygłoszone przez Macieja Hayna z okazji objęcia przez niego funkcji kursora (*cursor*) w partykularnej szkole teologii we Wrocławiu (jego edycja znajduje się w aneksie niniejszego artykułu). O tym, że mamy do czynienia z mową inauguracyjną nowo mianowanego lektora, przekonuje nas fragment z *gratiarum actio*, w której autor mowy, dziękując prowincjałowi Janowi Advocatiemu, mówi:

Deinde capite humiliato grates refero reverendo patri fratri Iohanni [...], qui presentem promotionem cursoratus michi graciosè contulit sine omnis meis [!] difficultatis impedimento⁴³.

⁴¹ Rkps BUWr, I Q 386, f. 177r.

⁴² Zob. S. WENZEL, *Academic sermons*, s. 311.

⁴³ Aneks, s. 62, w. 390–395.

Użyty tu termin *cursoratus* odnosi się właśnie do funkcji kursora, a więc wykładowcy w partykularnej szkole teologii⁴⁴.

O tym, że autorem tego wykładu inauguracyjnego był Maciej Hayn, zapewnia nas nota umieszczona na końcu tekstu, sporządzona przez Pawła Meysnera („per fratrem Mathiam Hayn Conventus Wratislaviensis”), a także szczegóły biograficzne zawarte w kończących go podziękowaniach. Wśród osób, do których Maciej skierował swoje *gratiarum actio*, znajdujemy między innymi św. Wojciecha, określonego mianem patrona, Jana Frankensteina — wikariusza generalskiego, Jana — prowincjała polskiej prowincji, oraz kolońskich i wiedeńskich profesorów i braci. Dwie pierwsze osoby pozwalają nam wskazać na miejsce wygłoszenia *principium* — wrocławski klasztor dominikanów, któremu patronował św. Wojciech, a który Jan Frankenstein zreformował i nad którym sprawował pieczę jako wikariusz generała zakonu Bartłomieja Texiera⁴⁵. Trzeba tu od razu nadmienić, że zmarł on w 1446 roku. Ponieważ mówca nie mówi o Frankensteinie jako o zmarłym, należy przypuszczać, że żył on jeszcze w chwili wygłaszania *principium*, a zatem akt ten musiał mieć miejsce najpóźniej w 1446 roku. Jan — prowincjał — to Jan Advocati, który w latach 1433–1450 trzykrotnie stał na czele polskiej prowincji⁴⁶. Najwięcej trudności nastroczają wzmiankowane w tekście studia Macieja w Wiedniu i w Kolonii, bo badacze nie są zgodni co do ich datacji. Władysław Seńko za Gabrielem Löhrem podaje, że Maciej był w Wiedniu w latach 1440–1443, a następnie udał się do Kolonii, z której przyjechał do Wrocławia w 1446 roku, by przez dwa lata pełnić tam funkcję kursora⁴⁷. Z kolei Krzysztof Kaczmarek, nie wspominając o pobycie Macieja w Wiedniu na początku lat czterdziestych, pisze o studiach w Kolonii oraz funkcji kursora pełnionej przez Macieja w 1447 roku, a następnie o jego wyjeździe do Wiednia w 1449 roku⁴⁸. O ile nasze *principium* doskonale wpisuje się w chronologię zaproponowaną przez Seńkę, która pozwala je datować na 1445 rok (dokładnie na 17 kwietnia, zgodnie z informacją zawartą na początku tekstu: „Principium factum in I Sentenciarum feria sexta post dominicam secundam post Pascham”⁴⁹), o tyle nie bardzo wiadomo, gdzie umieścić je w chronologii zaproponowanej przez Krzysztofa Kaczmarka. Trzeba by bowiem uznać, że *principium* zostało wygłoszone po 1449 roku. Tymczasem po tej dacie nie mamy poświadczanego Macieja jako kursora we Wrocławiu, a wspominany Jan Frankenstein już wówczas nie żył.

⁴⁴ Zob. T. GAŁUSZKA, *Szkolnictwo konwentualne i partykularne*, s. 200.

⁴⁵ A. ZAJCHOWSKA, *Między uniwersytetem*, s. 229–247.

⁴⁶ Zob. K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 475.

⁴⁷ W. SEŃKO, *Maciej Hayn*, s. 40.

⁴⁸ K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 505.

⁴⁹ Rkps BUWr, I Q 386, f. 55v.

Poza Maciejem Haynem znamy autora jeszcze jednego wykładu wstępnego z omawianego kodeksu. W nocie otwierającej *principium* biblijne czytamy:

Sequitur principium in librum Psalmorum Regii Prophete David pronunciatum et factum per reverendum patrem fratrem Jacobum Fratri [!, *recte* Fabri] pro primo cursoratu suo in Bibliam in Wyenna, Anno XLVIII Crispini et Crispiniani [25 X 1448] in scolis theologorum⁵⁰.

Chodzi tu zapewne o Jakuba Fabriego ze Stubach. 23 września 1443 roku zaczął on wykłady na wydziale teologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego. Pierwszy kurs, który prowadził jako bakałarz biblijny, poświęcony był właśnie Psalmom⁵¹, a zatem tekst, który został spisany w rękopisie BUWr I Q 386, może być wykładem wprowadzającym tego kursu. Pozostałe *principia* pozostają anonimowe⁵².

Bez problemu możemy wskazać typy szkół, z których działalnością należy wiązać powstanie poszczególnych tekstów. Zachowane w omawianym rękopisie *principium* logiki wygłaszane zapewne było przez lektora w szkole *artium* (nazywanej nieraz szkołą logiki), filozofii i metafizyki w szkole *naturarum*, a *principia* do I i III księgi *Sentencji* w partykularnej szkole teologii lub szkole konwentualnej, w której także czytano i komentowano *Sentencje*, zaś — jak wspomniano wyżej — *principium* do Psalmów Dawidowych należy wiązać ze *studium generale* w Wiedniu.

Wszystkie typy *principia* zachowane w rękopisie wrocławskim są znane zatem także z innych rękopisów uniwersyteckich bądź tych powstałych w kręgu szkół dominikańskich. W tych ostatnich *principia* wygłaszane były przez wykładowców — lektorów i cursorów — na początku cyklu wykładów w szkołach wszystkich stopni: konwentualnych, prowincjonalnych różnych typów i — rzecz jasna — w *studium generale*⁵³. Nic nie wskazuje na to, żeby w szkołach konwentualnych czy prowincjonalnych *principia* te były elementem ceremonii podobnej

⁵⁰ Rkps BUWr, I Q 386, f. 159v.

⁵¹ I.W. FRANK, *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, Wien, 1968, s. 228.

⁵² Znając imiona niektórych wykładowców szkół wrocławskich, można by się pokusić o atrybucję tych tekstów, nie możemy mieć jednak pewności, czy wszystkie one powstały wówczas, gdy sporządzany był rękopis, czy jedynie zostały skopiowane.

⁵³ Od dłuższego czasu *principia* przyciągają uwagę badaczy. Dysponujemy — niestety nieopublikowaną — monografią tego gatunku piśmiennictwa pióra K. SPATZ (*Principia*), a także szeregiem pomniejszych studiów poświęconych pojedynczym tekstom bądź ich autorom, najczęściej opatrzonych edycją omawianych tekstów. Nieco miejsca na *principia* poświęcił także Jacques G. Bougerol w artykule poświęconym kazaniom głoszonym w szkołach mendykanckich: J.G. BOUGEROL, *Les sermons dans les „studia” des mendicants*, w: *Le scuole degli ordini mendicanti (secoli XIII–XIV): 11–14 ottobre 1976*, Todi, 1978, s. 271–273; Bougerol wymienia wyłącznie *principia* związane z nauczaniem teologii — wstępny do wykładu Biblii i *Sentencji*. Szereg tekstów

do tej znanej z uniwersytetów. Nie ma w tym nic dziwnego. Żadna ze szkół dominikańskich nie miała prawa nadawania stopni uniwersyteckich⁵⁴. Jednak publikowane poniżej *principium* Hayna wygłoszone przez niego z okazji objęcia funkcji kursora pozwala przypuszczać, że odpowiednikami uniwersyteckich wykładów inauguracyjnych były mowy wygłaszane przez nowo mianowanych lektorów szkół dominikańskich. Pozostałe mowy znane z kodeksu wrocławskiego wygłaszane zapewne przez wykładowców studiów partykularnych były, jak się wydaje, odpowiednikami mów (w źródłach określanych często jako *sermones*⁵⁵) otwierających cykl rocznych wykładów z poszczególnych dziedzin. Ich tematyka była analogiczna do wstępnych wykładów mistrzów *artium* — *principia philosophiae* i bakałarzy biblijnych oraz sentencjariuszy — *principia theologiae*.

Znamienne jest, w jakim kontekście kodykologicznym napotykaemy *principia* we wrocławskim rękopisie. Jak już wspomniano, kodeks ten zawiera przede wszystkim kazania *ad clerum*. Nawet na początku średniowiecznego spisu treści czytamy: *sermones ad clerum hic continet*⁵⁶. Jak zauważył Athanasius Sulavik, *principia* ze względu na swoją strukturę, styl i długość brane były często za kazania i trafiały do kolekcji kazań uniwersyteckich⁵⁷. Mamy jednak powody, żeby przypuszczać, że kodeks ten nie jest tylko przypadkowym zbiorem mów i kazań skierowanych do wykształconego audytorium. Do takich przypuszczeń uprawniają nas przykłady analogicznych rękopisów z innych dominikańskich ośrodków studiów.

Przykłady kodeksów podobnych do tego wrocławskiego, zawierających kazania *ad clerum* i *principia*, znamy między innymi dzięki pracom Thomasa Kaepellego na temat rękopisu Simone de Cascina⁵⁸, Michèle Mulchahey o rękopisie Remigia de Girolami⁵⁹, Gianfranca Fioravantiego o rękopisie z mowami ku czci filozofii⁶⁰, a także Siegfrieda Wenzela o uniwersyteckich kazaniach

---

principia został odnotowany przez Friedricha Stegmüllera w Repertorium Biblicum. Ono jest też — obok repertorium kazań Schneyera — pierwszym punktem odniesienia przy wszelkich próbach identyfikacji i atrybucji tekstów rękopiśmiennych. Listę odnalezionych i częściowo wydanych *principia* podaje między innymi Siegfried Wenzel, zob. *Academic sermons*, s. 308–309, zwł. przyp. 20–24.

⁵⁴ Na ten temat zob. M.M. MULCHAHEY, „*First the Bow is Bent in Study...*”, s. 383–384.

⁵⁵ G. FIORAVANTI, *Sermones, passim*.

⁵⁶ Rkps BUW, I Q 386, f. 1r.

⁵⁷ A. SULAVIK, *Principia and introitus in thirteenth century christian biblical exegesis with related texts*, w: *La Bibbia del XIII secolo: storia del testo, storia dell'esegesi. Convegno della Società Internazionale per lo Studio del Medioevo Latino (SISMEL). Firenze, 1–2 giugno 2001*, Firenze: Edizioni del Galluzzo, 2004, s. 273.

⁵⁸ T. KAPELLI, *La raccolta di discorsi e di atti accademici di Simone da Cascina, OP*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, 12 (1942), s. 235–245.

⁵⁹ M. MULCHAHEY, *Education in Dante's Florence revisited*, s. 143–181.

⁶⁰ G. FIORAVANTI, *Sermones*, s. 165–185.

z Oksfordu⁶¹. Omawiane przez nich rękopisy powstały, podobnie jak kodeks wrocławski, w środowisku szkół dominikańskich, a zostały spisane przez lektorów wykładających w klasztorach z myślą o studentach, którym miały one służyć jako podręczniki sztuki układania uczonych mów i kazań. Jak podkreślała bowiem Mulchahey, dominikańscy studenci — zwłaszcza ci początkujący, dopiero zaczynający swoją naukę w szkole konwentualnej — uczyli się sztuki głoszenia kazań przez naśladownictwo. Przypomina w tym kontekście zalecenie Humberta z Romans, by młodsi bracia robili notatki, słuchając kazań bardziej doświadczonych kaznodziejów. Notatki takie miały być potem pomocą w układaniu własnych kazań⁶². Być może podobną funkcję miał pełnić rękopis Macieja Hayna. Za taką hipotezą, poza samą zawartością rękopisu, może przemawiać jego forma. Być może Hayn z myślą o swoich studentach zamówił u zawodowego pisarza kopie wybranych przez siebie kazań i *principia*, które czy to z uwagi na treść, czy formę uważał za przydatne dla przyszłych kaznodziejów i wykładawców. Ten pierwotny korpus tekstów mógł być potem poszerzany o inne znalezione czy zasłyszane teksty o podobnym charakterze.

Fakt, że do kodeksu trafiły kopie tekstów, sprawia, że nie możemy mieć pewności, czy ich powstanie należy wiązać z klasztorem wrocławskim, ale z całą pewnością w tym klasztorze były czytane, a być może stanowiły również materiał dydaktyczny i wzór dla mów układanych przez wrocławskich studentów. Tym bardziej że znalazły się w nim *principia*, które mogły być wykorzystywane w każdej z działających przy klasztorze św. Wojciecha szkół.

Bez względu na to, czego *principia* dotyczyły, zawsze mają tę samą strukturę, prezentowaną zresztą na samym początku każdej z mów. Na przykład autor *principium* filozofii zapowiada:

In actu presenti tria facere intendo: [...] Auxilium Dei igitur devotissime invocabo et cum michi sit summe necessarium, locum habeat primum. Secundo, ipsam naturalem philosophiam pro posse commendabo et cum michi sit gravissimum, teneat in medio, quia virtus consistit in medio. Tertium erit graciarium accio, quod duorum precedencium erit conclusivum. Istis igitur tribus sic peractis erit completum totum, quod habet principium, medium et finem, ut dicitur 2 Rethoricorum 3⁶³.

⁶¹ S. WENZEL, *Academic sermons*, s. 309–321, tam także edycja *principium* do I księgi *Sententij* (s. 321–329).

⁶² M.M. MULCHAHEY, „*First the Bow is Bent in Study...*”, s. 184.

⁶³ Rkps BUWr, I Q 386, f. 86v–87r. W obszernych cytatach zaczerpniętych z rękopisu przyjęto zasadę, że w przywoływanych w nich autorytetach biblijnych tytuły ksiąg podawane są w wersji skróconej; numery ksiąg, rozdziałów etc., zarówno dotyczące cytatów z Biblii, jak i pozabiblijnych, bez względu na to, jaki zapis zastosowano w rękopisie, podawane są cyframi arabskimi. *Verba thematis* i cytaty biblijne wyróżniane są w tekście cudzysłowem, cytaty pozabiblijne nie zostały zaznaczone.

Podobnie uczynił autor drugiej rekomendacji filozofii z tego samego rękopisu, powołując się przy tym na dawny zwyczaj:

Quia teste illo sapientum non minimo, Jesu, filio Syrach: In tribus beneplacitum est spiritui, 25 Eccli. [, 1], eatenus secundum antiquatam consuetudinem in actibus eiusmodi, qualem et ego pre manibus habeo, observari solitam, in tria me succincte facturum disposui. Primo quidem eius, cuius invocacione pretermissa ex 3 De consolacione nullum rite fundatur exordium, auxilium devocius inplorare, secundo vero sciencie philosophice nobilitatem, utilitatem, sapientum dictis et persuasionibus commendare et tercio tandem beneficiorum memor benefactorum graciaram accionibus humiliter insudare⁶⁴.

Dokładnie taką samą strukturę ma też *principium* Hayna (jego edycja znajduje się w aneksie niniejszego artykułu)⁶⁵.

Każde *principium* zaczyna się od modlitwy (w. 47–53 prezentowanego w aneksie tekstu). Po niej następuje rekomendacja dziedziny wiedzy, z której mówca rozpoczyna wykłady (w. 54–356), a kończą je podziękowania (*gratiarum actio*; wersy 357–403). Druga, zasadnicza część *principium* ma strukturę typowego *sermo modernus*. Jak zauważył Athanasius Sulavik, *principia* ze względu na swoją strukturę, styl i długość brane były często za kazania i trafiały do kolekcji kazań uniwersyteckich⁶⁶. Każde z nich jest zatem zbudowane wokół *verba thematis*; dla omawianych tu wykładów są to kolejno:

- *Eratis sicut oves errantes* [I Petr. 2, 25] (*Principium in Librum Sentenciarum*, f. 48v),
- *Philosophia habet delectaciones mirabiles* [Aristoteles, X Ethicorum] (*Principium in philosophiam*, f. 87r),
- *Sequamini vestigia eius* [I Petr. 2, 21] (*Principium in tertium Sentenciarum*, f. 93r),
- *Benedixisti domine terram tuam, avertisti captivitatem Iacob* [Ps. 84, 2] (*Principium super Librum Psalmorum*, f. 160v),
- *Ydoneos nos fecit* [II Cor. 3, 6] (*Principium in loyca<m>*, f. 177v),

⁶⁴Rkps BUWr, I Q 386, f. 222r.

⁶⁵Zob. s. 50, wersy 17–22.

⁶⁶Wszyscy badacze zajmujący się piśmiennictwem uniwersyteckim zgodnie traktują *principia* jako rodzaj kazań uniwersyteckich — zob. np. S. WENZEL, *Academic sermons*, s. 307, 311, 320; J.G. BOUGEROL, *Les sermons*, s. 271–273; J. HAMESSE, *La prédication universitaire: éloquence sacrée, éloquence profane*, „Ephemerides liturgicae”, 105 (1991), s. 285. Na temat kazań uniwersyteckich zob. J. HAMESSE, *La prédication universitaire*, w: *La predicazione dei frati della metà del '200 alla fine dell '300. Atti del XXII Convegno internazionale. Assisi, 13–15 ottobre 1994*, Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 1995, s. 49–79; A. SULAVIK, *Principia and introitus*, s. 273.

- *Hec est victoria* [1 Ioh. 5, 4] (*Principium in methaphisicam*, f. 188v),
- *Faciet disciplinam doctrine* [Eccli. 39, 11] (*De philosophia sermo*, f. 222r).

Zasadnicza część *principia* na średniowiecznych uniwersytetach była, jak wspomniano, bądź pochwałą konkretnej dziedziny wiedzy (logiki, filozofii, teologii), bądź tekstu komentowanego w ramach wykładów (Pismo Święte, *Sentencie*), a rzadziej charakterystyką idealnego adepta tej czy innej nauki (temu zagadnieniu poświęcone były raczej mowy rekomendacyjne nowo kreowanych mistrzów)⁶⁷. Nie inaczej jest w przypadku *principia* dominikańskich. Nie będziemy tu szczegółowo omawiać treści każdego z nich, ale wystarczy spojrzeć na *divisiones principales* poszczególnych *principia*, by zorientować się w ich tematyce (w *principium* Hayna w. 73–77):

Iam ad secundum me declino, quod est ipsius philosophie commendacio, pro cuius commendacione assumo verbum Philosophi scriptum 10 Ethicorum: „Philosophia habet delectaciones mirabiles”. [...] In quibus quidem verbis philosophia tripharie commendatur. Primo a nominis sui nobilitate, quia „philosophia”. Secundo a possessionis sue utilitate, quia „habet”. Tercio a sui subiecti iocunditate, quia „delectaciones mirabiles” (*Principium in philosophiam*, f. 86v–92r).

Ad secundum, videlicet Sacre Scripture commendacionem, nunc accedam. Pro cuius execucione occurrit thema: „Sequamini vestigia eius” [I Petr. 2, 21]... [f. 94r] Ex dictis hortamur ad tria ex tripharia Sacre Scripture commendacione. Nam primo per eius bonitatem excitatur tepitudo humane negligencie, „Sequamini”. Secundo, per eius veritatem illustratur ebetudo humane intelligencie, quia „vestigia”. Tercio, per eius sublimitatem demonstratur celstitudo christiane sciencie, quia „eius” (*Principium in tertium Sentenciarum*, f. 92v–100r).

Altissimi igitur postulato auxilio assumo ad exequendum principale primum verba regis prophete David libro Psalmorum suorum, Ps. 84 [2] scripta hec: „benedixisti Domine terram tuam, avertisti captivitatem Iacob” ...[f. 165v]... In quibus quidem verbis benedicta nostra theologica sciencia a duobus commendabilis insinuat. Primum est egregia ipsius super quosque [!, recte: quasque] alias sciencias preeminencia, secundum est appropriata sibi pre ceteris salvandi a perdicione efficacia (*Principium super Librum Psalmorum*, f. 159v–171v).

Początek tekstu *principium* logiki jest najwyraźniej zepsuty (zmagął się z tym faktem już Paweł Meysner, czemu wyraz dał w cytowanej już nocie pod tekstem). Brakuje w nim części *introductio* z prezentacją *divisio principalis*, da się je jednak odtworzyć na podstawie samego tekstu.

Accedam ad secundum [...] videlicet ad commendacionem ipsius loyce. Pro cuius commendacione occurrit thema: „Ydoneos nos fecit”. Sic scribitur

⁶⁷K. SPATZ, *Principia*, s. 142–143.

II Cor. 3 [6] primitive et habetur in currentis dominice epistola recitative et assumitur pro precone loyce commendative. [Loycalis sciencia commendatur primo] a subtilitate magistrali, que confert studentibus aptitudinem. [...] Dixi secundo, quod loycalis sciencia commendatur a pluralitate regularum, [f. 178r] que dat argumentibus certitudinem, cum additur „nos” ...[f. 179r]... dixi tercio, quod ipsa dyalectica commendatur ab auctoritate singulari, qua ostendit sapientis celstitudinem, cum concluditur „fecit” (*Principium in loycam*, f. 177r–181r).

Ad secundum principaliter intentum venio, scilicet ad commendacionem sciencie philosophice, pro cuius execucione his verbis utar pro thematis posicionem: „Faciens inquirens disciplinam doctrine”, que quidem primitive et originaliter Ecclesi. 39 [11] sunt exarate, transsumptive vero et leccionaliter in officio missali festi hodierni, sancti videlicet Marcelli, sunt epistolariter recitate. ... [f. 222v] ... In quibus quidem verbis tria conspicio, a quibus eam digne laudabilem elicio. Primum est agilitas operosa affluenter uberosa, que eius est utilitas, nam „Faciens quecumque volui”, Is. 55 [11]. Secundum est serenitas generosa glorianter vigorosa, que eius est nobilitas cum „Disciplinam diligit”, Prov. 12 [1]. Tercium est abilitas ingeniosa iocundanter graciosa, que eius est sagacitas, quia „Secundum pietatem est doctrine”, I Tim. 6 [3] (*De philosophia sermo*, f. 222r–225v)⁶⁸.

Nie wchodząc w szczegółowe rozważania na temat treści prezentowanych *principia*, warto zwrócić uwagę na jeden szczegół. W *gratiarum actio* swojej mowy (w. 379–381) Maciej Hayn dziękuje między innymi św. Tomaszowi. Przedmiotem tych podziękowań jest jego „nobilissima doctrina, quam ut copiosum flumen effundit, meum intellectum quamquam obtusum sepius illuminavit”. Nie są to słowa bezpodstawne. W zasadniczej części *principium* znajdujemy sześć cytatów zaczerpniętych z tekstów Akwinaty. Nie są to przy tym pojedyncze zdania, ale obszernie fragmenty wyręczające mówcę w prezentacji przewodniej myśli. Jest tak, gdy Hayn mówi o praktycznej i spekulatywnej naturze teologii (w. 282–297) oraz gdy tłumaczy, jaka wiedza była potrzebna do zbawienia w Starym, a jaka w Nowym Przymierzu (w. 140–145). Ta szczególna atencja dla św. Tomasza nie jest niczym zaskakującym. Maciej Hayn został określony przez Jerzego B. Korolca jako „jeden z przedstawicieli [...] szkoły profesjonalnie tomistycznej”⁶⁹. Jest to kolejny źródłowy dowód na już dawno postawioną tezę (między innymi przez Stefana Swieżawskiego), że doktryna św. Tomasza, choć nie zawsze wiernie przytaczana i nadmiernie upraszczana, dominowała w środowisku polskich dominikanów przynajmniej od połowy XV wieku⁷⁰.

O ile druga część *principia* dostarcza nam informacji przede wszystkim na temat doktrynalnego profilu dominikańskich szkół, o tyle *gratiarum actio*, o ile

⁶⁸Rkps BUWr, I Q 386, f. 222r, 222v.

⁶⁹J.B. KOROLEC, *Studia nad szkolnictwem*, s. 528.

⁷⁰S. SWIEŻAWSKI, *Studium św. Tomasza u dominikanów w wieku XV*, „Roczniki Filozoficzne”, 1 (1969), s. 19–39.

mamy szczęście i zachowało się ono w całości, może być źródłem interesujących danych biograficznych. Po wygłoszeniu standardowych formuł o wdzięczności Bogu wykładowca przechodził zazwyczaj do bardziej osobistych podziękowań. Zaczynał zazwyczaj od świętych patronów zakonu, z którego się wywodził, i patrona klasztornej kościoła, by następnie przejść do szerokiego grona dobrodziejów i ludzi, których spotkał na swojej drodze. Tak jest w przypadku *principium* Macieja Hayna, gdy dziękuje on swoim rodzicom, przełożonym i nauczycielom (w. 385–400). Nawet jeśli składane przez niego podziękowania brzmią dość schematycznie, to dostarczają nam one informacji, których nie sposób znaleźć w innych źródłach. Mamy tu rzadką możliwość usłyszenia głosu zakonnego uczonego, który prezentuje uproszczoną wersję swojej autobiografii. Niestety bardzo często — i tak jest w przypadku prawie wszystkich pozostałych *principia* z rękopisu BUWr I Q 386 — *gratiarum actio*, zapewne jako zbyt osobiste i trudne do ponownego wykorzystania, było pomijane przy sporządzaniu kopii tekstu. Mogło się też zdarzyć — jak to ma miejsce w przypadku ostatniego *principium* filozofii — że pozostawiano jedynie „uniwersalne” podziękowania Bogu, wszystkie pozostałe zaś usuwano.

Rękopis BUWr I Q 386 i zawarte w nim *principia* poszczególnych nauk pokazują, że życie intelektualne w partykularnych szkołach dominikańskich nie tylko pod względem nauczanych treści czy wykorzystywanych podręczników, ale i metod dydaktycznych przypominało życie uniwersyteckie. *Principia* wygłaszane przez dominikańskich kursorów i lektorów, tak pod względem formy, jak treści, niczym nie różniły się od tych, które rozbrzmiewały w europejskich studiach generalnych. Do nauki ich układania przywiązywano niemałą wagę, skoro powstawały kodeksy zbierające wzory takich tekstów i to sporządzane najpewniej na zamówienie. Teksty *principia* są jednak nie tylko świadectwem funkcjonowania szkół dominikańskich, ale stanowią ważne źródło pozwalające lepiej poznać wciąż nie dość zbadane poglądy filozoficzne i teologiczne głoszone w dominikańskich szkołach. Dalsze kwerendy zmierzające do zgromadzenia obszerniejszego materiału pozwoliłyby odtworzyć z daleko idącą precyzją przyjętą przez polskich dominikanów teorię wiedzy — poglądy na temat natury poszczególnych dziedzin i ich relacji z innymi dyscyplinami. Co więcej, ponieważ temat kwalifikacji przedstawicieli danej dziedziny nauki oraz natury owej nauki powraca we wszystkich znanych nam *principia*, stanowią one doskonały materiał do badań porównawczych w obrębie poszczególnych szkół czy — szerzej — europejskich środowisk uniwersyteckich.

ANEKS

LISTA SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH STOSOWANYCH W APARACIE ŹRÓDŁOWYM I OPISIE RĘKOPISU

- Albertus Magnus, *De animalibus* — Albertus Magnus, *De animalibus*, ed. H. Stadler, Münster 1915.
- Aristoteles, *Physica* (translatio vetus) — Aristoteles, *Physica (translatio vetus)*, ed. F. Bossier, J. Brams, Leiden – New York: E.J. Brill, 1990 (Aristoteles Latinus, VII.1, fasc. 2).
- Augustinus, *De civitate Dei* — Augustinus Hipponensis, *De civitate Dei*, wyd. B. Dombard, A. Kalb, t. 1–2, Turnhout: Brepols, 1955 (CCSL, 47–48).
- Augustinus, *Epistulae* — Augustinus Hipponensis, *Epistulae*, wyd. Kl.D. Daur, t. 1–3 Turnhout: Brepols, 2004–2009 (CCSL, 31–31B).
- Augustinus, *In Iohannis evangelium* — Augustinus Hipponensis, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*, wyd. D.R. Willems, Turnhout: Brepols, 1954 (CCSL, 36).
- Bukała — M. Bukała, *Zagadnienia ekonomiczne w nauczaniu wrocławskiej szkoły dominikańskiej w późnym średniowieczu*, Wrocław: „Atut” — Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2004.
- CCSL — *Corpus Christianorum Series Latina*, Turnhout: Brepols, 1949–.
- EL — *Sancti Thomae de Aquino Opera Omnia iussu Leonis XIII P.M. edita cura et studio Fratrum Praedicatorum*, Romae: Commissio Leonina, 1882–.
- Gratianus — Decretum Gratiani, [w:] *Corpus iuris canonici*. Pars prior: *Decretum Magistri Gratiani*, wyd. Æ.L. Richter, Æ. Friedberg, Lipsiae 1879² [sposób cytowania za J. Berlioz i in., *Identifier sources er citations*, Turnhout : Brepols, 1994 (L’Atelier du Médiéviste, 1), s. 165.].
- Gregorius Magnus, *Moralia in Iob* — Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, wyd. M. Adraen, vol 1–3, Turnhout: Brepols, 1979–1985 (CCSL, 143–143B).
- Kaeppli, *Scriptores* — T. Kaeppli, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, t. 1–4, Romae: Istituto Storico Domenicano, 1975–1993.
- Peraldus, *Summa virtutum* — Guilelmi Peraldi OP, ss. *Theologiae professoris?.... Summae virtutum ac vitiorum tomus primus .... Studio et opera R.P.F. Rodolphi Clutii .... Parisiis apud Petrum Variquet .... 1668.*

- PL — *Patrologiae cursus completus, Patres Latini*, ed. J.P. Migne, t. 1–221, Parisii 1844–1864 [w aparacie źródłowym, w miejscach, gdzie znalazły się odwołania do *Patrologii*, podawano numer tomu oraz kolumny].
- Stegmüller, *Repertorium Sent.*, — F. Stegmüller, *Repertorium commentariorum in Sententias Petri Lombardi*, Würzburg 1947.
- Thomas de Aquino, *Expositio in Symbolum Apostolorum* — *S. Thomae Aquinatis Opuscula theologica*, t. 2: *In Symbolum Apostolorum, scilicet „Credo in Deum” expositio*, wyd. R.M. Spiazzi, Taurini – Romae: Marietti, 1953, p. 191–217.
- Thomas de Aquino, *In Metaphysica* — *S. Thomae Aquinatis In duodecim libros Metaphysicorum Aristotelis expositio*, wyd. M.R. Cathala, R.M. Spiazzi, Taurini – Romae: Marietti, 1971.
- Thomas de Aquino, *STh* — Thomas de Aquino, *Summa Theologiae*, EL, t. 4–10, Roma 1897–1906.

OPIS RĘKOPISU

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA WE WROCŁAWIU, RKPS I Q 386

ok. połowy XV w. (1447, 1448), łac., perg. i pap.,

215x150 mm, ff. I+321, Wrocław (dominikanie)

kazania, *principia* i dzieła tomistyczne

SKŁADKI: 1–17⁶⁺⁶ (f. 1–204), 18⁶⁺³ (f. 205–213; trzy ostatnie karty zostały wycięte), 19⁵⁺⁵ (f. 214–223), 20⁴⁺¹ (f. 224–228; folia w środku składowki zostały wycięte), 21–24⁶⁺⁶ (f. 229–276), 25⁵⁺⁴ (f. 277–285; ostatnie folium zostało wycięte), 26–27⁶⁺⁶ (f. 286–309, ostatnie folium zostało wycięte), 28⁶⁺⁵ (f. 310–320). Reklamanty na końcu pierwszych piętnastu składek (f. 12v, 24v, 36v, 48v, 72v (obcięty), 84v, 96v, 108v, 120v, 132v, 144v, 156v, 168v, 180v). Tylko na f. 60v brakuje reklamantu, a te na f. 72v, 144v, 180v zostały częściowo obcięte. Pierwsze 17 składek (f. 1–204) i składowka dziewiętnasta mają charakter mieszany — pierwsze i ostatnie folium pergaminowe, a pozostałe papierowe. Nieliczne niezapisane strony: f. 147v, 204v, 213v, 222r–223v, 228r–v. Nowożytna foliacja atramentowa i współczesna ołówkowa (na wyklejce notatka: *Przefol. 13.X.67. KJ*).

PERGAMIN: Cienki, poźółkły i dobrze wyprawiony. Średniowieczne szycia pergaminu: f. 61, 79, 102, 114, 121, 132, 138, 162.

PAPIER: Papier z lat 1445–1450. Osiem znaków wodnych, z których cztery udało się zidentyfikować. — 1. var. Piccard online 151252 (Innsbruck, 1445): f. 1r–168r, 214–224; — 2. var. Piccard online, 68888 (Braunschweig 1449): f. 170r–204r; — 3. var. Piccard online, 151363 (Würzburg, 1447): f. 205–213; — 4. var.

Piccard online, 126975 (Wien 1447): f. 229–252; — 5. pół znaku wodnego — kwiatek na podwójnym przecie: f. 224–228; — 6. wieża: f. 253–285; — 7. niezidentyfikowany: f. 286–301, 306–309; — 8. niezidentyfikowany: f. 302–305 310–320.

OPRAWA: Deski obciążone malowaną na czerwono skórą (23x15,5 cm). Trzy zwięzy grzbietowe. Ślady pięciu metalowych guzów (po jednym w każdym rogu i jeden w środku). Fragmenty rzemiennych zapinek. Rzemienne kapitałka. Pergaminowe (f. I i f. 321) karty ochronne i papierowe. Noty proveniencyjne na *recto* górnej karty ochronnej (zob. HISTORIA RĘKOPISU) Na wyklejce górnej oprawy średniowieczny spis treści. Oprawa po renowacji. Na nowej skórze naklejonej na grzbiecie naklejka ze złotym napisem: *Sermones ad clerum de tempore* oraz signatura *I Qu. 386*.

SCHEMAT PISARSKI: Tekst pisany w jednej kolumnie. Schemat pisarski wyrysowany pojedynczą atramentową linią o wymiarach zmieniających się na przestrzeni rękopisu: — 1. f. 1r–180v: 130 × 93 mm, zewnętrzny margines o wymiarach: 31–35 mm, wewnętrzny: 17 mm, dolny: 45–50 mm; górny: 30–34 mm; — 2. f. 182r–191v: 162–165 × 110 mm, zewnętrzny margines: 25–30 mm, wewnętrzny: 13–15 mm, dolny: 35–40 mm; górny: 20 mm; — 3. f. 193r–204r: 165–170 × 105 mm, zewnętrzny margines: 28 mm, wewnętrzny: 15 mm, dolny: 35 mm; górny: 15 mm; — 4. f. 205r–213r: 150x100 mm, zewnętrzny margines: 20–25 mm, wewnętrzny: 17 mm, dolny: 45 mm; górny: 35 mm; — 5. f. 214r–217v: 60 × 130–150 mm, zewnętrzny margines: 35 mm, wewnętrzny: 15–17 mm, dolny: 30 mm; górny: 23–25 mm; — 6. f. 229r–285v: 150–155 × 80 mm, zewnętrzny margines: 50 mm, wewnętrzny: 20 mm, dolny: 37 mm; górny: 10–15 mm; — 7. f. 286r–320v: 155 × 90–100 mm, zewnętrzny margines: 20–30 mm, wewnętrzny: 20 mm, dolny: 40 mm; górny: 15–20 mm. F. 181r–218r, 224r–227v.

PISMO: Kodeks pisany trzema rękami: A. (Maciej Hayn?): f. 1–145r; 148v–204r, 215r–227v; zob. f. 171v: *Finitus per me, fratrem Mathiam Hayn, feria tertia infra octavas Omnium Sanctorum in Wyenna, anno Domini M^o CCCC^o XLVIII. Benedictus Deus; f. 213r. Explicit tractatus de quattuor generibus opposicionum a fratre Thoma doctore sancto Ordinis Predicatorum, scriptus per fratrem Mathiam Hayn eiusdem Ordinis sub anno Domini millesimo CCCC XLVIII die Kathedre sancti Petri Apostoli*. B. (Paweł Meysner?): f. 146r–148r; zob. f. 120r, in mg. sup. a.m.: *Sequens sermo factus per me, fratrem Paulum, tunc cursorem, choram domino Petro episcopo Wratislaviensi, anno Domini MCCCCXLVII, qui reverendus pater et dominus eodem feria 3 post festum Nativitatis fuit electus, in octava die sancte Hewigis consecratus*. C. (Maciej Hayn²?): f. 205r–214v, 228r–317r; zob. f. 306v: *Anno*

D(omini). M^o 447. Explicit tractatus beati Thome de Aquino de natura generis per fratrem M<athiam> H<ayn>. Reverendi patris et fratris M. Ha<y>n est iste liber, f. 317v: Explicit tractatus sancti Thome de eternitate mundi. Sancta Maria ora pro nobis ad dominum. Christe, audi nos. Fr. Mathias Hayn conventus Wratislaviensis Predicatorum Ordinis.

ZDOBIENIA: Rękopis częściowo rubrowany (f. 1r, 44r–45r, 141v–142r, 148r–153r, 195r–v, 205r–211v; 288r–315r). Puste miejsca na inicjały, sporadycznie z reprezentantami dla rubrykatora: f. 254v, 259v). Kilka systemów zdobień: — 1. f. 12r–44, 153v–159v: incipity wyrysowane czarnym atramentem wysokości 2 linii tekstu (1–3 cm) i inicjały o wysokości 1 cm. — 2. f. 44r–147r, 173r–188r, 218r–221v: dekoracyjne incipity pisane czarnym atramentem z inicjałami „I” w kształce ryby (f. 44r, 86v, 177r), o wysokości dwóch wersów tekstu (1–1,5 cm), skromna rubrykacja. — 3. f. 159v–173r, 191r–194v, 198r–204r, 224r–227v: brak dekoracji, pojedyncze nieco wyższe inicjały ozdobione dodatkową pojedynczą poziomą linią. Czarne podkreślenia jako substytut rubrykacji. — 4. f. 205r–213r, 288r–309v, 318r: rubrowane inicjały o 4 wersach wysokości (2 cm). Tekst częściowo rubrowany. — 5. f. 229r–287v: puste miejsca na inicjały. — 6. f. 310r–317v: inicjał o 3 wersach wysokości (1 cm.), tekst rubrowany,

MARGINALIA: Nieliczne noty marginalne. *Manicula*: f. 265r, 296v, 299, 319v; autorytety i pojedyncze noty: f. 1r–11v, 310–315r; korekty: f. 148v–153r; 195r–204v. Pojedyncze noty ręką Pawła Meysnera (zob. PISMO): f. 62r, 95v, 97r, 120r, 132r, 175v?, 179r?, 187v, 188r.

HISTORIA RĘKOPISU: Jak wskazują na to explicity (zob. PISMO) rękopis był pierwotnie własnością Macieja Hayna i przynajmniej częściowo został przez niego spisany ok. 1448 r. podczas jego pobytu we Wrocławiu i w Wiedniu. Dzieli się na dwie części. Pierwsza (f. 1r–223v) zawiera mieszane składki pergaminowo-papierowe. Marginesy tej części są szerokie, składki opatrzone reklamantami, schemat pisarski jest jednolity (zob. SCHEMAT PISARSKI) a system dekoracji spójny (zob. ZDOBIENIA). Prawdopodobnie powstała ona w krótkim czasie (papier tej części ma ten sam znak wodny). Do tej samej części należy zaliczyć papierową składkę (f. 286–320) zawierającą traktat Tomasza z Sutton *De quattuor oppositis*. Została ona spisana kaligraficznym pismem, tą samą ręką (według kolfonów ręką Hayna, ale być może zostały one skopiowane wraz z tekstami przez profesjonalnego skrybę). Część ta kończy się wraz z kazaniem o Duchu Świętym (f. 218r–221v), po którym następują dwie puste karty. Druga część rękopisu zawiera różne teksty, a podział na nie, nie pokrywa się z podziałem na składki. Różne znaki wodne wskazują na to, że teksty te były kopiowane sukcesywnie mniej starannym, kursywnym pismem, być może przez

Macieja Hayna (wskazują na to kolofony zawartych w niej tekstów, zob. PISMO). Średniowieczny spis treści obejmuje całą pierwszą część rękopisu (pominięte zostało tylko *principium in methaphisica*, f. 188r–191r) i większość drugiej części (aż po komentarz do *Etyki*, f. 282v), co oznacza, że już w średniowieczu obie części tworzyły całość, skomponowaną zapewne przez Macieja Hayna. Noty marginalne wskazują, że rękopis był wykorzystywany również przez Pawła Meysnera. (zm. 1474; zob. PISMO). Nota proveniencyjna z f. Ir wskazuje, że kodeks należał także do Mikołaja de Sculteti i Jana Janowica Strellera ze Strzelina: *Hunc libellum ... ego Nicolaus de Sculteti doctor et ego frater Iacobus Iohannes baccalarius Wratis<slaviensis> hunc reperiens ad solum reportavi natale 1502*. Mikołaj Sculteti był lektorem w różnych klasztorach śląskich, aktywnym w drugiej połowie XV w. Najstarsza informacja o nim pochodzi z 1450 roku. Nie wiemy, kiedy pojawił się we Wrocławiu. Ostatnia informacja o nim pochodzi z 1493 roku⁷¹. Jakub Janowic ze Strzelina był członkiem konwentu wrocławskiego. Wstąpił do klasztoru św. Wojciecha w 1478 roku. W 1495 roku pełnił tam funkcję magistra studentów. W 1499 roku wzmiankowany po raz pierwszy jako *baccalarius theologiae*. W 1500 został kursorem we Wrocławiu. W 1502 roku rozpoczął komentowanie *Sentencji*. Zmarł w 1521 roku⁷². Nowożytna nota: *Sermones ad clerum fratris Mathiae Hayn Op*. Stara sygnatura: K. N. 82 (f. Ir).

ZAWARTOŚĆ

1. f. 1r–11v: *Sermo de synodo*

— <E>*xprobravit*. — *Sic Christus Dominus suos discipulos alloquebatur, ut scribitur Marc. ultimo [14] et habetur in currentis festivitatis Ewangelio*. — *Preclearissimi viri, pontifices eximii ac princeps inclite, domini patres ac magistri ceterique universi et singuli*. — *Cum inter cetera pietatis opera non sit nimium errantem ab erroris semita revocare, ut habetur Extravagantes, De sponsalibus et matrimoniis, Inter opera, exemplum correccionis posteris relinquens in discipulis, eorum duriciam Dominus „Exprobravit” ...*><[f. 1v]... *pro impetracione gratie tam audiendi, quam loquendi dicamus cum devocione fervida: veni Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, canticum devote in hiis sacris solempniis inchoatum. „Exprobravit”. Scribitur loco et capitulo preallegatis [f. 2r] — Orthodoxi patres devotissimi et universi hic ad Dei gloriam, Ecclesie reformationem et animarum salutem congregati*. — *Placeat contemplando meditari illud, quod doctor sanctus in Secunda Secunde tractat de fraterna correccione, q. 33, ar. 2, in solutione quarti argumenti dicens: Illud, quod debetur alicui ...*><... *credamus ergo*

⁷¹K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 535.

⁷²Zob. K. KACZMAREK, *Szkoły i studia*, s. 465–466.

in sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam nec alium esse apostolicum, quam sanctissimum patrem et dominum dominum Eugenium dicamus, ut sic concordēs et uniti in vinculo caritatis ad Christum, summum pontificem post flebilem huius vite miseriam feliciter pervenire valeamus, quod nobis concedat idem Dominus noster, Ihesus Christus, qui duros corde „Exprobravit”, unus Deus cum Patre et Sancto Spiritu benedictus in secula. Amen. Solamen cum sacco per civitatem.

2. f. 12r–19r: *Sermo ad clerum de beato Dominico*

[in mg. sup.: *Sermo ad clerum de beato Dominico*] — *Colligunt de spinis uvas. — Verbum istud Matth. 7 [16] originaliter est exaratum, per me quoque insciolum pro exhortacione ac patris nostri beatissimi Dominici aliquali recommendacione preassumptum. — Cum totus mundus post vanitatem abierit, ut dicitur, qui mundum de malo revocant „Colligunt de spinis uvas” ...><[f. 18v]... beatus vero Dominicus, Domini confessor, omnia propter Dominum reliquit et ordinem pauper<u>m instituit, pro quo meruit recipere eternitatis gloriam, quam nobis omnibus et singulis consimiliter [f. 19r] tribuat Ihesus Christus, Dei eternis Filius, qui cum Patre et <Spiritu> Sancto est unus Deus benedictus per infinita seculorum secula. Amen.*

3. f. 19r–23v: *Sermo ad clerum in die Pasche*

[in mg. sup.: *Sermo ad clerum in die Pasche*] — *Non est hic. — Verbum istud Marc. ultimo [6] originaliter est exaratum, in presentis quoque Paschalis solemnitatis Ewangelio >Ewangelio< gaudenter lectum ac per me invalidum in laudem ac preconium Dominice resurrectionis exiliter assumptum. — Reverendi domini ac patres ac ceteri viri spectabiles. — Diem festum celebremus non in fermento veteri, leticiam habentes renovacionis facta vetera fugiamus, quia Christo resurgente e tumulo miserie vetustas „Non est hic” ...><[f. 19v]... accedamusque ad ortum perfloridum ad Virginemque Mariam, resurgentis matrem intactam, obsequendo eidem paschaliter cum paschali cantico ex cordis devocione purissima dicendo: Regina celi letare, Alleluia. „Non est hic”. Scribitur loco et capitulo preallegatis. — Iusticie lex expostulat, ut ex prelatorum provisione seculi principes ordinentur, qui persecutoribus pauperum habent resistere et innocentes defendere, ut habetur in Canone 23, q. 3: Ab imperatoribus, etc.: Maximianus ...><... sic sobrie igitur festa paschalia iocundissima celebremus, ut interne resurgentis suavitate degustemus, quod nobis omnibus et singulis prestare dignetur salutifere resurrectionis primus, qui cum Patre et Spiritu Sancto est unus Deus benedictus per infinita seculorum secula. Amen.*

4. f. 23v–27v: Paweł Meysner (?), *Sermo de Nativitate Domini*

— *Omnia per ipsum facta sunt. Sic scribitur de Verbo incarnato, Iob. 1 [3] originaliter sicque recitatur in presentis misse Ewangelio lectionaliter. — Magnifica hodiernae festivitatis solempnitas insignis est et gaudiosa. Insignis quidem ex nascentis sublimitate, qui cum sit Deus de Deo, ut Symbolum docet Nicenum, a nullo est factus, sed omnia per ipsum facta sunt ... [f. 24r]... ut ergo de tam insigni et gaudiosa solempnitate ac de hoc, quod „Omnia per ipsum facta sunt”, aliquid loqui valeam iuxta mei ingenii imbecillitatem, pro gracia audiendi et loquendi nati Regis Matrem devote salutemus dicendo mente pia: Ave Maria. „Omnia per ipsum facta sunt”. — Thomas Super Iohannem ad litteram ostendit, quomodo Deus Pater per Verbum fecit universa dicens: Quidquid quis facit, oportet, quod illud preconciat in sua sapientia ... ><... ut igitur fructuositas incarnationis nobis ministretur efficaciter in animarum salutem, rogemus Verbum incarnatum, ut ipsum interpellat pro nobis Patrem cum Sancto Spiritu, quibus conregnat eternaliter et usque in seculorum secula. Amen.*

5. f. 27v–34r: Kazanie

— *Tristitia implevit cor vestrum. — Sic primo Dominus suos discipulos allocutus est, ut habetur Iob. 16 [6] originaliter sicque pronunciatum est in currentis dominice officio lectionaliter. — Domini prestantissimi omnique veneratione dignissimi patresque conspicui. — Beatus Ambrosius, doctor profundus super epistolam secundam Thymotheo a Paulo Apostolo egregio missam alliciens et predicantem ad presentis vite puritatem et audientem ad nocive inadvertencie depositionem dicit: Merito sanctus David ... >< [f. 28r]... ut una mecum vestra assurgat caritas in pigre appropriateque ad fontem pietatis habunde hauriendo michi aquas gratiarum avidius, quibus sata arida irrigantur, uberius dicendo cum corde depurato, devocione fervida voceque amena: Ave Maria gracia plena. „Tristitia implevit cor vestrum”. — Beatus Augustinus, doctor gloriosus, in Libro octaginta trium questionum profunde excogitans hominis moralis condicionem ait: Mens humana de visibilibus iudicans >< [f. 33v]... quantos enim et quales fructus fecerit in salutem animarum vel in suorum copiam meritorum, solus novit, qui multitudinem stellarum enumerat, cui nuda sunt omnia et aperta, hec ex sacra eius legenda. Ut igitur fructum eterne beatitudinis consequi valeamus, hoc concedat [f. 34r] nobis Christus Dominus, qui cum Patre et Spiritu Sancto est benedictus in seculorum secula. Amen.*

6. f. 34r–44r: Kazanie o św. Janie Chrzcielu

— *Ductus est in desertum. — Ita scribitur originaliter Matth. 4 [1] sicque pronunciatum est lectionaliter christifidelibus in huius sacratissime nunc instantis*

dominice Ewangelio. — Culpa interminabili pena obligata sepissime hominibus tam maxime nocet, ut doctor non bene predicet, nec auditor verbi intelligat ...><... ne igitur et docentis et audientis culpa impediatur Dei verbi efficaciam, salutemus Matrem eiusdem Verbi incarnati cum mentis devocione per illud suavissimum angelicum: Ave gracia plena, Dominus tecum. „Ductus est in desertum”. Scribitur, ut supra. — Beatus Augustinus super Psalmum 73 allegorice ostendit per Moysi serpentem humani generis statum tribus diversis temporum subiectum dicens: [f. 34v] Per virgam Moysi humani generis stabilitas designatur, quam habuit ante peccatum ...><... ipsum semper ita purum invenit, sicut puerum quinque annorum, quia numquam carnis sue sensit contagium nec habuit mortalis criminis in voluntate consensum, quod vobis et michi consimiliter prestare dignetur Ihesus Christus Dei Filius in mundo per omnia temptatus, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu Sancto in seculorum secula. Amen.

7. f. 44r–47v: Kazanie do kleru na Boże Narodzenie

— In ea natum est de Spiritu Sancto. — Verba proposita Matth. 1 [1, 20] originaliter existant exarata et in Ewangelio presentis festivitatis lectionaliter constant recitata. — Venerandi domini mei, patres et fratres in Christo dilectissimi, sicut ex diversis sanctorum doctorum sententiis colligitur, quoniam gracia est quidam roridus liquor celestis descendens a fonte sapiencie ...><... ut ergo, quod nostris meritis non valemus, hanc gratiam a Deo impetremus, tunc Filii Dei Matrem salutemus salutacione angelica dicentes mente pia: Ave Maria gracia plena. „In ea natum est de Spiritu Sancto”. Scribitur loco et capitulo preallegatis. — Reverendi domini, magistri, patres et fratres in Christo dilecti. — Beatus Gregorius ad laudem presentis festivitatis pertractans illud Luc. 2 [Luc. 1, 30]: Invenisti gratiam apud Deum, sic inquit: Invenit enim gratiam coram Domino Virgo, quia splendor pudicicie propriam exornans animam Deo gratum habitaculum preparavit ...><... tertium causat infinita bonitas potencie venientis de Spiritu Sancto, Inventa est in utero habens de Spiritu Sancto [Matth. 1, 18], ubi thema. Cuius unionis cum humanitate Filii Dei nos participes efficiat, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat. Amen.

8. f. 47v–55r: Maciej Hayn, *Principium in Primo Sententiarum*

Principium factum in primo Sententiarum feria sexta post dominicam secundam post Pascha<m>. — Dum meipsum oculo contemplacionis inspicio, invenio me multipliciter fore imperfectionibus deditum. Cum sim materia carnis, cinis et pulveris ...><... ultimo omnibus patribus et fratribus huius almi conventus ac toti presenti auditorio, quod meam imperitam ineloquenciam tam diu sustinuit atque in presenti actu me honoravit animo inclinato, unica humili voce, dico grates. Per fratrem Matthiam Hayn, conventus Wratislaviensis.

9. f. 55v–61v: Kazanie wielkanocne

— *Hec est victoria*. — *Sic de fide catholica scribitur in currentis dominice epistula, que habetur I Ioh. 5 [4] originaliter et assumitur pro preconio almi Presulis principali. Quoniam sacro paschali tempore leonem de tribu Iuda vicisse legimus ...*><[f. 56r]... *nam Moysse orante populus vincebat, ut patet Ex. 17, postulantes una mecum Virginis patrocinium mente fideli dicamus: Regina celi. „Hec est victoria”*. — *Reverendi patres*. — *Sicud Philosophus dicit in 2 Ethicorum libro, capitulo secundo: Aliqua non sunt propter speculationem ...*><... *unde pro horum concordancia assunt nunc Apostoli verba: Omnibus omnia factus sum, I Cor. 9 [22], huius igitur sancti Presulis merita nobis impetrent delictorum veniam in presenti et gratiam, gloriam vero in futuro, ut sic pro victoria coronemur in patria, ubi Ihesus Christus, qui modo victor extitit cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat benedictus in seculorum secula. Amen.*

10. f. 61v–67r: Paulus Meysner, Sermo de nativitate Domini coram episcopo in ecclesia cathedrali in Wratislavia

[f. 62r in mg. sup.: *Presens sermo factus per me, fratrem Paulum Meysner, tunc temporis magistrum studencium, choram domino Conrado episcopo et prelati summi, anno Domini M^o CCCC XLV*] — *Est Filius Dei*. — *Sic de verbo [f. 62r] incarnato scribitur Rom. 1 [4] sicque recitatum est in misse hesterne officio*. — *Presens festivitas ingens est et valde solempnis, nam qui nascitur „Est Filius Dei”. Dictum est enim nostro pronuncciante kalendario: Ihesus Christus Filius Dei in Bethlehem Iude nascitur. Quid iocundius hac solempnitate, in qua natus „Est Filius Dei” ...*><... *dicitur „Dei,” concordat scriptura, Dei quippe voluntas fuit, Gen. 27, ut videlicet humana natura divine in Christo uniretur, ut sic per Christum fieret donacio presentis iusticie et future glorie, ad quam nos perducatur ipse Christus, „Est Filius Dei”, benedictus in secula. Amen.*

11. f. 67r–73r: Paweł Meysner (?), Sermo in die cene

Sermo in die cene. — *Lavit pedes eorum*. — *Sic de Christo Deo scribitur Ioh. 13 [2] sicque recitatum est in misse hodiernae Ewangelio atque recitabitur in sacratissimo locionis officio*. — *Presentis Dominice cene festivitas ex beneficiis collatis decoratur. Nam Christus sponsus ecclesie tria [f. 67v] bona in membris suis contulit Ecclesie ...*><... *ut igitur de hoc triplici misterio a Christo exhibitio, dum „Lavit pedes eorum”, alioquin loqui valeam iuxta mei ingenii imbecillitatem, ipsius Matrem, qui „Lavit pedes eorum”, devote invocemus et pro impetracione gratie tam audiendi, quam loquendi dicamus mente pia: Ave Maria. „Lavit pedes eorum”. — Venerabilis Theophilus super Iohannem: Quia, inquit, Dominus Ihesus transmigratus erat de presenti seculo, explicat qualem erga suos gereret amicitiam ...*><... *tercio omnes et singuli ad unitatem mencium, cum concluditur: „eo-*

rum". *Concordat Scriptura: Fide purificans corda eorum, Act. 15 [9]. Ut omnes mundi simus hic quidem per gratiam et ibi in Patria clarificati per gloriam, quod nobis prestare dignetur Christus Dominus cum Patre et Spiritu Sancto, unus Deus benedictus in secula. Amen.*

12. f. 73r–79v: Paweł Meysner (?), Kazanie wielkanocne

— *Sitis nova conspersio. — Ille sermo apostolicus ammonet nos omnes et singulos, ut habetur I Cor. V [7] et lectum est in presentis misse officio. Sacratissima huius diei festiuitas ad nouitatem nos inuitat dicente themate: „Sitis noua conspersio” ... >[f. 73v]... Non enim angelis dicitur „Sitis noua conspersio”, sed homini dumtaxat. Ut igitur de resurgentis gloria et renouatorum renouacione gratuita aliquid loqui valeam iuxta ingenii mei inbecillitatem, resurgentis Matrem deuotis precordiis deuote inuocemus et pro impetracione gratie tam audiendi, quam loquendi dicamus mente fideli: Regina celi. „Sitis noua conspersio”. — Ex duplici noticia de condicione hominis et natura aperte uidetur hominis nouitas collata ex gloria resurgentis ... ><... tercio ad omnimodam peccati immunitatem cum additur: „conspersio”. Ut loco concordancie thema resumamus: „Sitis noua conspersio” I Cor. 5, ut sic per temporalia festa, que agimus, ad eterna gaudia pertingere valeamus, quod nobis concedat Christus, qui cum Patre et Spiritu Sancto est unus Deus benedictus in secula. Amen.*

13. f. 79v–86v: Paweł Meysner (?), Kazanie o Duchu Świętym

Repleti sunt omnes Spiritu Sancto. — Ita scribitur Act. 2 [4] originaliter et habetur in presentis misse epistula lectionaliter. — Glosa huius diei festiuitatis, in qua sancti Apostoli „Repleti sunt Spiritu Sancto” gaudiosa est, deuota et insignis. Gaudiosa quidam, quoniam gaudium die Dominice resurrectionis inchoatum, hodie completum est ... >[f. 80r]... ut igitur de hac insigni solempnitate, in qua sancti Apostoli „Repleti sunt omnes Spiritu Sancto” aliquid loqui valeam iuxta mei ingenii inbecillitatem, ipsum mecum inuocate, a quo „Repleti sunt omnes” Apostoli et pro impetracione gratie tam audiendi, quam loquendi dicamus omnes et singuli cordis cum deuocione: Veni Sancte Spiritus! „Repleti sunt omnes Spiritu Sancto”. — Cum omne agens propter finem agat, ut in secundo dicitur Phisicorum ... ><... tercio, discreta peronalitas gaudium donans fructuosum, cum concluditur „Spiritu Sancto”, quod gaudium postulamus, cum dicimus: Da virtutis meritum, da salutis exitum, da perhenne gaudium, quod nobis prestat Spiritus Sanctus, unus Deus cum Patre et Filio benedictus in secula. Amen.

14. f. 86v–92r: *Principium in philosophia*

[in marg. sup. *Principium in philosophia*] *In nomine sancte Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. — Preclarissimi viri, patres et domini fratresque in Christo dilectissimi. — Sicud ait Philosophus in 3 Rethoricorum: Qui*

aliquid magni dicturus est, prohemiare debet. Est enim prohemium principium oracionis, quod se habet in oracione, sicut preludium in fistulis ... Idcirco in actu presenti tria face intendo ... [f. 87r]... auxilium Dei igitur devotissime invocabo ... secundo, ipsam naturalem philosophiam pro posse commendabo .... Tercium erit graciaram accio ... [Oratio] — Iuxta primum promissum, ipsius Dei invocabo auxilium, sine quo nullum rite fundatur exordium ... [Recommendatio] — Primum itaque sic peractum, utinam ipsius iam sentirem effectum, iam ad secundum me declino, quod est ipsius philosophie commendacio, pro cuius commendacione assumo verbum Philosophi scriptum 10 Ethicorum: — Philosophia habet delectaciones mirabiles. — Naturans natura, dominus dominancium bonitatem sue sapiencie influit animabus sapiencium ac studentibus dat graciaram cognoscendi ...><... nam Boecius et Aristoteles, Plato et Socrates civitatem beatam dixere, ubi philosophi regnant. Hanc fratres adiscite, quia verum Deum docet cognoscere. Ad quam nos perducatur, qui sine fine vivit et regnat. Amen. Explicit principium in philosophia.

15. f. 92v–100r: *Principium in tertium librum Sententiarum*

[in mg.: *Sequitur principium in tertium Sententiarum*] — *Imperfectum meum oculi mei contemplantes timorem viderunt*⁷³ [cfr. Ps. 138, 16]. *Cupio quidem divuinis insudare doctrinis eo, quod delectabile<m> in se continent dulcedinem ... [f. 93r]... — Reverendi patres, domini spectabiles et karissimi fratres, ut presens actus artificialis sit atque perfectus, cursum nature imitando ... tria facere intendo. Primo, defectui meo consulendo, Dei iuvamen postulabo, secundo, sacram doctrinam extollendo, pro posse commendabo, tercio, gratam vicissitudinem reddendo, graciaram acciones fideliter personabo ... [Oratio] — Quantum ad primum, advertendum, quod secundum nature cursum virtus inferior influxum requirit a superiori ... [Recommendatio] — Primo itaque sic peracto ad secundum, videlicet Sacre Scripture commendacionem, nunc accedam, pro cuius executione occurrit thema. — Sequamini vestigia eius. — Ita scribitur I Petr. [f. 93v] 2 [21] originaliter et habetur in presentis dominice epistula leccionaliter. — Cum ipsius boni sit, ut nos sua vi alliciat, ut in 1 Ethicorum Philosophus dicit, merito Sacre Scripture studium nos attrahere debet ...><... venerandi ergo patres et domini fratresque dilecti, in omni vestro studio iuxta apostolicam exhortacionem „Sequamini vestigia eius”, scilicet sacre theologie, ut sic per humanum exercicium eternitatis gaudium nobis largiatur per eum, qui trinus et unus scienciarum largitor est Deus.*

⁷³ Correxī, in ms.: illegibile.

16. f. 100r–109r: *Sermo in vigilia beati Dominici*

[in mg.: *Sermo in vigilia b. Dominici.*] — *Finis illorum mors est.* — *Sic sermo apostolicus comminatur stipendariis, ut scribitur Rom. 6 [21] originaliter et habetur in currentis dominice epistula lectionaliter.* — *Nam omnis⁷⁴ una eademque dicendi et audiendi est ratio. Solent enim huius mundi oratores suos quocumque pretermisso veritatis stilo, rethorice exornare sermones ...* ><[f. 100v]... *ut ergo „Finis illorum mors” non sit, qui in presenti congregati sunt, sed potius audiendo et loquendo vitam percipiant, gratiam loquendi et audiendi apud eum postulemus, qui gratiam dat et gloriam, Ps. 83 [12]. Et pro istius gratie impetratione dicamus Matri gratie mente pia et serena: Ave gracia plena. „Finis illorum mors est.”* — *Venerandi mei patres etc.* — *Philosophi tenentes doctrinam unam et eandem oppositorum [f. 101r] videmus esse disciplinam. Mors autem vite opponitur. Non enim se simul et semel in eodem compaciuntur subiecto ...* ><... *tercio generalis omnium in terra vivencium consumacio, cum concluditur: „Mors”. Eccle. 33. Per mortem autem corporalem perveniunt reprobi ad mortem eternam, iusti vero in vitam eternam, ad quam nos perducatur meritis beati Dominici Christus unus cum Patre et Spiritu Sancto, Deus benedictus in secula. Amen.*

17. f. 109r–115r: Paweł Meysner, *Sermo in decollacione s. Iohannis Baptiste in cathedra Wratysławiensi pronunciatum*

[in mg.: *Sermo in decollacione s. Iohannis Baptiste.*] — *Volebat occidere eum.* — *Sic de muliere adultera hystoria scribit ewangelica, ut patet Marc. 6 [19] primitive et originaliter et in presentis misse Ewangelio recitative et lectionaliter.* — *Solet voluntatis pravitas operis pravitatem antecedere, quia ex voluntate peccata procedunt ...* ><[f. 109v]... *de ipsius crimine, quo „Volebat occidere eum”, ego puerulus vestris dominacionibus aliquid pueriliter loqui valeam iuxta intellectus mei ebetudinem, gratiam loquendi pariter et audiendi per ipsam imploremus, quam constat plenam fuisse graciaram, dicendo eidem mente pia: Ave Maria. „Volebat occidere eum.”* — *Cum omnis moralis actus hominis a voluntate tamquam ab efficiente principio procedat eo, quod sit motus animi ad aliquid ...* ><... *tercio, paciencie innocentis digna sublimacio, quia enim Iohannes innocenter et patienter passus est, digne sublimatus est et hoc notatur cum additur: „eum”. Concordat Scriptura, Ps. 8 [Ps. 9, 6]: „Gloria et honore coronasti eum Domine”. Ad quam gloriam omnes nos et singulos meritis beatissimi Iohannis huius alme ecclesie patroni perducatur Ihesus Christus, Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu Sancto est Deus unus benedictus in secula seculorum. Amen.*

---

⁷⁴ Correxī, in ms.: omni.

18. f. 115v–119v: *Sermo ad clerum in die Pethecostes*

[f. 115r.: *Sequitur sermo ad clerum in die Pethecostes*; f. 115v] — *Vos docebit omnia.* — *Sic de Spiritu Paraclito dictum est a Christo Domino, Ioh. 13 [14, 25] et sunt verba recitata in presentis misse Ewangelio.* — *Preclarissima huius diei festivitas, in qua Spiritus Sanctus corda hominum docuit, iuxta verbum Domini: „Vos docebit omnia”, tanto maiori gloria celebratur, quanto ineffabilior<a> sunt dona ... ><[f. 116r]... ut hoc fiat cicius, dicamus omnes: veni Sancte Spiritus. „Vos docebit omnia”.* — *Dum rectore universitatis collegium apostolicum privaretur, prepositus apostolorum, Petrus, ancille vocem formidans, rectorem et eius noticiam denegavit ...><... sicque Spiritus Sanctus adveniens templum nos glorie sue dignanter inhabitando perficiat erimusque in presenti beati per gratiarum inundanciam et in futuro per omnium bonorum affluentiam, ad que nos perducatur, qui sine fine vivit et regnat, Deus trinus et unus, benedictus in eternum et ultra. Amen.*

19. f. 120r–122v: Paweł Meysner, *Sermo ad clerum in die Nativitatis Christi* (1447)

[f. 119v: *Sermo ad clerum in die Nativitatis Christi*; f. 120r, in mg. sup. a.m.: *Sequens sermo factus per me, fratrem Paulum, tunc cursorem, choram domino Petro episcopo Wratislaviensi, anno Domini MCCCCXLVII, qui reverendus pater et dominus eodem feria 3 post festum Nativitatis fuit electus, in octava die sancte Hewigis consecratus.*] — *Vidimus gloriam eius.* — *Sic de filio Dei unigenito scribitur Ioh. 1 [14]. Sic de ipso incarnato legitur in presentis misse Ewangelio.* — *Nascente mundi conditore orbi gaudium nunciatur, luce umbra effugatur, Deus fit visibilis dicente themate: „Vidimus gloriam eius” ...><... ut ergo de tam ingenti festivitate nostri Redemptoris, in qua „Vidimus gloriam eius”, ego puer loqui nesciens, Ier. 1 [6] saltem aliquid balbuciare valeam iuxta mei intellectus ebetudinem, gracia loquendi pariter et audiendi per ipsam imploremus, per quam „Vidimus gloriam eius”, scilicet nati, dicendo eidem mente pia: Ave Maria. „Vidimus gloriam eius”.* — *Domini nostri Ihesu Christi nativitas, quam hodie communis laudibus katholica plebs celebrat ad reformationem lapse nature humane divinitus ordinatur ...><... Tercio, nature humane exaltacio per assumptionem mirabilem, cum concluditur: „eius”. Concordat Scriptura: „Quid est homo, quod memor es eius”, Ps. 8 [5]. Per tertium autem ad prima duo nos perducere dignetur Ihesus Christus, verus Deus et verus homo, cum Patre et Spiritu Sancto benedictus in secula. Amen.*

20. f. 122v–127v: Kazanie bożonarodzeniowe

Lux in tenebris lucet. — *Sic de verbo Dei hodie nato temporaliter recitatur Ioh. 1 [5] originaliter et in presentis misse Ewangelio leccionaliter.* — *Scire cupientes,*

quomodo eterna lux in tenebris lucet, cursum poli nunc currentem libet contemplari ...><[f. 123r]... ut igitur de hoc verbo habeatur, quod „Lux in tenebris lucet”, Genitrix Verbi devote salutetur salutatione angelica: Ave Maria. „Lux in tenebris lucet”. — Ut divine lucis operationes valeamus contemplari, tenebrarum diversitatem libet intueri. Sic enim lux tenebris opponitur, per tenebras virtus lucis apparebit ...><... Tercio, ut esse lucidi per bone conversacionis exemplaritatem anhelamus, ut vere de quolibet dicatur: „lucet”. Concordat Scriptura: Facies eius sicut sol lucet in virtute sua, Apoc. 1 [16]. Que tria nobis concedat, qui ut vera „Lux in tenebris lucet”, cui cum Patre et Spiritu sit honor, laus et gloria per infinita secula. Amen.

21. f. 127v–132v: *Sermo in nativitate b. Iohannis Baptiste*

Sermo in nativitate b. Iohannis Baptiste. — Non est lex. — Sic sermo apostolicus loquitur de habentibus fructus spiritus, Gal. 5 [23] originaliter et habetur in currentis dominice epistula leccionaliter. — Ad videndum quando „Non est lex”, illud considerandum est, quod per legum instituta inquiri solet bonum virtutis ...><[f. 128r]...ut ergo de lege et ad eam depertinentibus nunc aliquid loqui valeam et de hoc, heu, nostris temporibus „Non est lex”, gratiam loquendi et audiendi per Dei Genitricem mecum pariter flagitetis dicendo mente pia: Ave Maria. „Non est lex”. — Quamquam Rerum opifex hominem rectum condiderit sacro testante eloquio Eccle. 7 [30] eique indiderit eterne legis noticiam, ut ait Augustinus in De libero arbitrio ...><... exemplo huius sancti studeamus, ut per vite asperitatem deleamus preterita et in puritate consciencie pertranseamus presencia et ut in fervore caritatis pertingamus ad futura gaudia, que nobis omnibus et singulis largire dignetur meritis beatissimi Iohannis Deus trinus et unus, benedictus in seculorum secula. Amen.

22. f. 133r–141r: *Sermo ad clerum de sancto Thoma doctore eximio*

[f. 132v: *Sermo ad clerum de sancto Thoma doctore eximio*]. — *Quid vultis audire. — Sic a Domino illuminatus, ab emulis quesivit veritatis, ut patet Ioh. 9 [27] primitive et hystorialiter, in Ewagelio quoque hodierno recitative et leccionaliter assumiturque pro preconio beati Thome commendative principaliter. — Solet huius mundi vanitas, non quid dicatur, sed quis dicat attendere ...><[f. 133v]... ut tamen utrumque fructuose fiat, dicamus Matri gracie pro horum impetracione mente pia: Ave Maria. „Quid vultis audire”. Ubi supra. — Seriose nonnulli anhelantes ad summum sciencie gradum, multas cartas legunt et de seipsos cognoscere non contendunt ...><... Audire fecit Dominus sonitum, III Reg. 7 [II Reg. 7, 6], que tria et nobis donare dignetur meritis beatissimi Thome incliti doctoris, Pater et Filius et Spiritus Sanctus, Deus trinus et unus in secula seculorum benedictus. Amen.*

23. f. 141r–147r: Paweł Meysner (?), *Sermo de Pascha, super Alleluia*

— *Alleluia.* — *Sic de invictoriosissimo principe gaudia nova canente hodie sancta mater Ecclesia resonat cum leticia sicque in Novo Testamento angelos iubilasse, Apoc. 19 [1] sacra narrat hystoria.* — *Viri prestantissimi, domini patres ac magistri ceterique universi et singuli.* — *Ut una mecum „Alleluia” resonare velitis, valeatis illud perpendere, quod vobis est proverbium commune, quod novus rex, novam condit legem ... > [f. 141v]... ut igitur de novo rege triumphante et de novo [!] melodia „Alleluia” quidpiam secundum ingenii mei inbecillitatem loqui valeam, audiendi gratiam pariterque loquendi per ipsam inploremus, que eum genuit, qui nobis hoc „Alleluia” reddidit, dicendo cum devota mente ac pia: Regina celi letare, alleluia. „Alleluia”.* — *Quoniam ingens presentis festivitatis iocunditas [f. 142r] potius ad iubilandum, quam aliquid balbucendum nos invitavit, huic in exordio tali musicorum utar principio: Omnis tonus authenticus ... > <... nam dicit Augustinus in libro de Symbolo: Credimus resurrectionem carnis, que precessit, ut hoc speret corpus, quod in capite precessit, proinde voces opera solvant, „Alleluia”. Quoniam regnavit Deus noster omnipotens, gaudeamus et exultemus gloriam ei, qui cum Patre et Sancto Spiritu Deus trinus et unus gloriose vivit et regnat in secula seculorum. Amen.*

f. 147v puste

24. f. 148r–153r: Kazanie o św. Janie Chrzczicielu (1449)

— *Herodias insidiabatur illi.* — *Ita zelatori veritatis egit operatrix pravitatis, ut patet Marc. 6 [19] originaliter et in presentis misse Ewangelio lectionaliter.* — *Cum naturalis mortalium affectus, quos formarum dator dono insignavit rationis, ad bonum inclinetur testante Boecio in 3 De consolacione ... > <... ut ergo de hoc, quod „Herodias insidiabatur illi”, sermo habeatur, dicamus Matri gratie pro graciaram impetracione mente pia: Ave Maria. [f. 148v] „Herodias insidiabatur illi”.* — *Quamquam incontinentia carnis in cunctis hominum statibus communius frequentent, cum pauci sunt, qui sine carnis luxuria inveniantur ... > <... tu quoque Mater inclite, hanc civitatem respice cum cunctis terre incolis, fave tuis precibus, ut tranquilla tempora semper sint in Slesia, tuis dentur meritis clero atque populis in presenti gracia et eterna gloria. Amen. Per omnia finitus est sermo iste in die sancti Laurentii. 1449 [10 VIII 1449].*

25. f. 153v–159v: Bulla Eugeniusza IV (5 II 1433)

— *Eugenius episcopus ... universis christifidelibus salutem et apostolicam benedictionem.* — *Deus novit secretorum omnium Optimus perscrutator ... > <... datum in sessione publica eiusdem sancti sinodi in ecclesia maiori Basiliensi*

solempniter celebrata, nonis Februarii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tercio.

WYD. *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, ed. G. Alberigo, A. Melloni, t. II/1: *The general Councils of Latin Christendom. From Basel to Lateran V (1431–1517)*, cur. F. Lauritzen et al., Turnhout: Brepols, 2013, s. 924–935.

26. f. 160r–171v: Iacobus Fabri de Stubach, *Principium in librum Psalmorum regii prophete David* (23 IX 1443)

[f. 159v: *Sequitur principium in librum Psalmorum regii prophete David pronunciatum et factum per reverendum patrem fratrem Iacobum Fabri pro primo cursoratu suo in Bibliam in Wyenna, Anno XLVIII Crispini et Crispiani in scolis theologorum.*] — *Ad laudem et gloriam Dei vivi et benedicti in excelsis, summe et individue Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti. Principaturus nunc in primam Psalmorum quinquagenam prophete regis David de facultatis, matris mee inclite, licencia graciosia pariter et assensu benivolo, vetusta paterne tradicionis consuetudine servata, habeo primo, invocata divini auxilii assistentia, theologiam et divinam scienciam Spiritu Dei in sacro credenderum canone traditam brevi utriusque laudis preconio, quantum exiguitas capacitatis mee patitur, extollere, quamquam non ignorem cunctis causam laudum titulis celsiorem, secundo et ultimo actum ipsum graciaram accione, utinam condigna, concludere.* [Oratio] — *Sed cur ego nullarum ferme virium ingenio obtusus et nedum ad tanta, sed longe ad minora insufficiens rem tam arduam et opus supra vires meas aggredi presumpsi ...* > [f. 160v] ... *ut tandem ego et ipsi pariter Te, trinum et unum, contemplari mereamur, non ut nunc in enigmate et in speculo, sed facie ad faciem in secula seculorum. Amen.* [Recomendatio] *Altissimi igitur postulato auxilio, assumo ad exequendum principale primum: verba regis prophete David libro psalmorum suorum, Ps. 84 [2], scripta hec: Benedixisti Domine terram tuam, avertisti captivitatem Iacob. — Venerabiles patres, insignes magistri, domini et fratres in Christo Ihesu singuli amantissimi. — Inmensa, inscrutabilis et ineffabilis Creatoris nostri bonitas duplici hominem rectitudine in sui primordio instituit. Rectitudine videlicet cognicionis in intellectu et rectitudine amoris in effectu ...* > [f. 171r] ... *spes certa nutritur et quod hiis omnibus est excellencius, Christi sacramenta laudantur, quibus terram humani generis benedixit et captivitatem Iacob avertit eterna Dei Patris sapientia, Deus et Salvator noster Ihesus Christus, qui cum eodem Patre et Spiritu Sancto vivit in superna seculorum secula benedictus. Amen.* [f. 171v] — *Non prelibati Psalmorum fructus desiderabiles et innumerabiles gustantur ...* > ... *sanctus enim Spiritus in eo non carni, sed spiritui loquitur, cum vero liber Psalmorum, quem legendum pre manibus suscepit, liber pretituletur ymponum, prorumpamus et nos in spiritus nostri*

exultacione. Finitus per me, fratrem Mathiam Hayn, feria tertia infra octavas Omnium Sanctorum in Wyenna, anno Domini M^o CCCC^o XLVIII [23 IX 1443]. Benedictus Deus.

27. f. 171v–173r: *Nota de substanciis spiritualibus*

— *Augustinus XII libro Confessionum dicit: duo fecisti Domine, unum prope te, id est substanciam angelicam, aliud prope nichil, id est materiam. Concluditur igitur Thomas in questionibus de spiritualibus creaturis, q. 1, articulo 1: Sic ergo materia non est in nichilo [!], cum contra ipsam dividatur ...><... quia in tantum unumquodque est, in quantum ipse esse participiat. Et Boecius ibidem dicit, quod in aliis, preter primum, non idem est, quod esse et quo esse.*

28. f. 173r–176v: Paweł Meysner (?), *Sermo in die decollacionis sancti Iohannis Baptiste factus in summo Wratislaviensi*

[in mg. sup.: *Sermo in die decollacionis sancti Iohannis Baptiste factus in summo Wratislaviensi.*] — *Herodes metuebat Iohannem.* — *Sic de viro adultero scribitur Marc. 6 [20] sicque de Baptista Christi eximio scriptum est in presentis misse Ewangelio.* — *Lesu consciencia numquam est segura, nam dicitur Prov. 12 [18]: Quasi gladio pungitur consciencia. Hinc „Herodes metuebat Iohannem”, quia vita perversa eius ledebatur conscienciam ... ut ergo aliquid loqui valeam de hoc, quod „Herodes metuebat Iohannem” iuxta mei ingenii imbecilitatem, gratiam loquendi et audiendi apud eum postulantes, Qui dat omnibus habunde, ut habetur Iac. 1 [5] et pro eius impetracione dicamus Matri graciae mente pia et serena: Ave Maria gracia plena. „Herodes metuebat Iohannem”. — Malicia raro vel numquam sine angustia, nam de viro iniquo dicitur Iob 13 [15, 24]: Terrebit eum tribulacio ...><... tercio reservaculum graciae in nomine virtuali concluditur: „Iohannem”, qui interpretatur gracia Dei vel in quo est gracia Dei. Concordat Scriptura: Omnes habebant Iohannem, quia vere propheta esset, Marc. 11 [32]. Per huius beatissimi probete et Matris meritum donet nobis veniam seculi et eterne beatitudinis premium Ihesus Christus, qui cum Patre et Spiritu Sancto est unus Deus benedictus in secula. Amen.*

29. f. 177r–181r: *Principium in loycam*

[f. 176v in mg. inf.: *Principium in loyca<m> sequitur.*; f. 177r in mg. inf.: *Notandum, quod hoc principium in loyca esset satis bonum, sed ignarus scriptor totum destruxit nec sine primo exemplari potest bene corrigi.*] — *In nomine Sancte et individue Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* — *Reverendi patres ac dilectissimi fratres, illustrari cupio scienciarum radio, quoniam velamine ignorancie me circumdatum conspicio, intellectus enim meus velud rasa tabula deformatus in me manet ... sed qui<a> omnis actus ex perfeccione redditur commendabilis, ideo in presenti actu tria facere cupio ... primo namque asistencia divini*

muniminis devote inplorabo, secundo, artem arcium congrua excellencia pro posse commendabo, tercio et ultimo, graciaram accionem ex intimis personabo. [Oratio] — Pro primo aduertendum estimo, quod prima causa plus influit super creatum, quam causa secunda ... [f. 177v]... ut effugata falsitate omni valeam veritate illustrari. Amen. [Recommendatio] Expeditus de primo, accedam ad secundum de Dei sperans auxilio, videlicet ad commendacionem ipsius loyce, pro cuius commendacionem occurit thema: — Ydoneos nos fecit. — Sic scribitur in Cor. 3 [II Cor. 3, 16] primitive et habetur in currentis dominice epistula recitative et assumitur pro preconio loyce commendative. — Preclarissimi viri, patres reverendi, fratresque in Christo multum diligendi. — Ad videndum, qualiter ad percipiendum scienciam „Ydoneos nos fecit” Dei bonitas, sublimitatem nostre condicionis libet intueri ... <... patet itaque ex declaracione tripharia, quomodo „Ydoneos nos fecit” dyalectica, ut voluit assumptum thema, quam ydoneitatem nobis proficere dignetur, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

30. f. 181v–187v: Paweł Meysner (?), Kazanie do kleru o św. Tomaszu z Akwinu — *Fecisti tibi nomen. — Sic de Domino Deo scriptum est Dan. 9[15] hystorialiter sicque recitatum est in epistula hodierna leccionaliter ac assumptum preconio beati Thome principaliter. — Solet in sacro eloquio nomen pro fama poni, secundum illud Prov. 21[1]: Melius est nomen bonum, quam divicie ... ut ex eo audiens quisque proficiat, graciaram loquendi et audiendi apud eum postulemus, de quo scriptum est: „Fecisti tibi nomen” et pro eius impetracione dicamus Matri gracie mente pya: Ave Maria. „Fecisti tibi nomen”. — Contingit rem per se cognoscibilem humano intellectu non cognosci propter defectum cognoscentis, quemadmodum de Deo ostendit Thomas ... <... in nominacione eternalem permanentiam, cum concluditur: „nomen”. Concordat scriptura Ex. 3[14]: Ego sum, qui sum. Hoc nomen est in eternum ac per omnia secula benedictum. Amen. [a.m.: sermo prescriptus correctus est].*

31. f. 188r–191r: *Principium metafizyki*

[in marg. inf.: *Principium hoc valde incorrectum est*]. *In nomine sancte et individue Trinitatis. Amen. — Patres celebri fratresque in Christo plurimum dilecti. — Cum ita, quod sub arte celicus finis contineatur, habeatur ars, que est considerativa illorum, que ordinantur in illum finem, ut cum sub arte equestri ars freni factiva contineatur ... [f. 188v]... tale occurit Iohanniticum thema: — Hec est victoria. — Verba [f. 189r] prelibata 1I^{oh} [5, 4] originaliter sunt exarata et in divini officii missa currentis dominice festivaliter methaphysicalique pro sciencia commendacione assumpta necnon vestris reverenciis principaliter promulgata. — Cum fere tocius philosophie consideracio ad methaphisice cognicionem ordinetur*

...><... *hanc utique sapienciam imitemur, ut ab apostasia [?] omni separaremur, quod nobis prestare dignetur Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Amen.*

32. f. 191r–194v: Paweł Meysner (?), Kazanie o wcieleniu. Bez zakończenia

— *Introducitur primogenitum in orbem. — Sic de temporalis Christi nativitatibus misterio habetur in doctoris genicium eloquio, ut patet Hebr. 1[, 6]. Sic quoque recitatum est in huius almi presulis misse officio. Celeberrima huius diei insignis festivitas, in qua summe bonitatis origo „Introducitur primogenitum in orbem”... Ut ergo de hoc, quod „Introducitur primogenitum in orbem” aliquid loqui valeam iuxta mei ingenii imbecillitatem, per eam gratiam loquendi pariter et audiendi oremus, per quam Deus suum „Introducitur primogenitum in orbem”, dicendo mente pia: Ave Maria. „Introducitur primogenitum in orbem”. — Cum introductio Filii Dei in mundum sit ipsius incarnatio, ut patet in Glossa ad Hebr. 1, primo specularandum est, propter quid eterni Verbi persona carnem induit. Tunc enim unumquodque nos scire arbitramur ...><... dixi tercio et brevissime, sue die nativitatibus donum dat tranquillitatis, veniens personaliter „in orbem”.*

33. 195r–197v: Kazanie wielkanocne

— *Expurgate vetus fermentum. — Sic sermo apostolicus ammonet nos omnes et singulos, ut patet I Cor. [5, 7] originaliter et in huius almi presulis misse officio epistolariter. — Adest nunc solemnitas Dei resurgentis, quam ut digne celebretis puritate mentis, iuxta apostolicum documentum „Expurgate vetus fermentum”. Sic enim nobis pascha<m> celebrantibus, ipse Dominus nostris gaudiis interesse delectatur ... ut de premissis lucide sermo habeatur, dicamus Matri gratie pro gratiarum impetratione mente fideli: Regina celi. „Expurgate vetus fermentum”. — Quoniam ex Domini resurrectione ad vitam claritatis eterne mens humana altis suspiriis erigitur, ut illuc perveniant membra, quo minime [?] dubitant caput pervenisse, ut inquit Augustinus in libro de Symbolo tractatu secundo ...><... a quibus nos liberare dignetur ipse rex equitatis, Christus Ihesus Dei Filius, cuius gloriose resurrectionis triumpho ab hoste maligno hodie redempti sumus, cui cum Patre et Spiritui Sancto laus et gloria in secula seculorum. Amen.*

34. f. 198r–200v: Kazanie o Duchu Świętym

— *Loquebantur variis linguis. — Sic sancta canit Ecclesia de missione Spiritus Sancti facta die hodierna, ut habetur Act. 2[, 9] originaliter et in huius almi presulis misse epistula sentencialiter. — Veneranda huius diei festivitas, in qua primitus sancti apostoli „Loquebantur variis linguis” ex visibili Sancti Spiritus missione ... ut ergo de hoc, quod sancti apostoli „Loquebantur variis linguis” sermo habeatur fructuosus, dicamus nunc devocius: Veni Spiritus Sancte. „Loquebantur variis linguis”. — Quoniam rationis ordo exigit, ut possidentis propter abusum*

concessum tollatur beneficium, ut patet ex historia Hester et epistula Artaxersis ...><... hoc munus nobis omnibus Christus donet Dominus, nostros erudiendo sensus, per gratiam Sancti Spiritus dissolvat litis vincula asstringens pacis federa, det gaudiorum premia, per evi cuncta secula. Amen.

35. f. 201r–204r: Paweł Meysner (?), Kazanie o św. Janie Chrzczicielu

— *Nos fecit ministros. — Sic apostolica narratio loquitur de Novi Testamenti sacerdocio, ut patet II Cor. 3 [6] et in currentis dominice epistulari officio. — Non estimo infime reputationis fore, quod mira Dei bonitas Novi Testamenti „Nos fecit ministros” ... ut ergo de beati Iohannis preconio ac Novi Testamenti sacerdocio, in quo Christus „Nos fecit ministros”, aliquid loqui valeam iuxta mei ingenii ebetudinem, dicamus Matri gratie pro graciarum impetratione mente pia: Ave Maria. „Nos fecit ministros”. — Sapiencia gubernantis ex gubernatorum ordine solet manifestari, cuius ratio videtur esse, nam res secundum quod cognoscitur, secundum hoc nominatur ...><... concordat Scriptura: Facit ministros suos ignem urentem, Ps. 103 [4]. Sicque a Domino optinebimus in presenti gratiam et in futuro gloriam, ad quam nos perducatur meritis beati Iohannis Baptiste Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Amen.*

36. f. 205r–213r: Thomas de Sutton, *De quattuor oppositis*

— *Quoniam quattuor sunt oppositiones, ut dicitur in predicamentis, igitur de eis breviter agere intendimus ...><... motus, qui est una species, non est nisi in tribus generibus, tamen ut ibidem docetur et hec de quattuor oppositis dicta sufficiant. Explicit tractatus de quattuor generibus oppositionum editus a fratre Thoma doctore sancto Ordinis Predicatorum, scriptus per fratrem Mathiam Hayn eiusdem Ordinis sub anno Domini M^o CCCC XLVIII, die Kathedre sancti Petri Apostoli [22 II 1449].*

WYD. *Divi Thomae Aquinatis opuscula philosophica*, ed. Raymond M. Spiazzi, Taurini – Romae: Marietti, 1954, s. 207–217.

37. f. 213r: Noty o metafizyce

— *Diligenter est notandum, quod propositio exclusiva affirmativa infert non solum suam universalem affirmativam in terminis transpositis, sed etiam suam universalem negativam, similiter in terminis transpositis ...><... procedit a divina voluntate absolute et hoc dupliciter: vel secundum ||*

f. 213v puste

38. f. 214r–217v: *Conclusiones de potestate iurisdictionis*

[in mg. sup.: *Secuntur quedam conclusiones per me Dyonisium seruitorem reuerende paternitatis vestre deliberate, quas corrigendas submitto eidem reuerende paternitati vestre et si sane posite videantur, in ampliori tractatu cum aliquibus eisdem conclusionibus annexis inprimi poterunt*]. — <P>*rima conclusio: plenitudo potestatis est in ecclesia katholica ... ><... et non est medium inter ipsos et deum et non inter corpus mysticum ecclesie et Christum, cum inter capud essenciale et corpus non sit aliquid medium. Et sic est finis.*

ZOB. J.P. Rothschild, *Bibliographie annuelle du Moyen Age tardif*, 1 (1991), n° 674.

39. f. 218r–221v: Kazanie o Duchu Świętym

— *Erant omnes pariter*. — *Sic de Apostolorum collegio scribitur Act. 2 [1] recitatumque est in lectione epistolari officii misse presentis*. — *Spiritus Sancti purgativa infusio replens eos, qui „Erant omnes pariter”, huius diei solemnitatem precunctis anni festiuitatibus deuotissimam reddit ... ut ergo ad modum illorum, qui „Erant omnes pariter”, Spiritu Sancto ex actu sacre predicacionis repleamur, dicamus nunc deuocius: Veni Sancte Spiritus. „Erant omnes pariter”*. — *Solet regalis industria ad alienigenarum suppeditacionem nacionum milites [f. 218v] armis ceterisque caucius ad punnam pertinentibus diligentissime adaptare ...><... que tria in nobis perficiat Ihesus Christus, qui cum Patre et Sancto Spiritu uiuit et regnat Deus benedictus. Amen.*

f. 222r–223v: puste

40. f. 224r–227v: *Principium filozofii*

— *In nomine Iesu Christi, Domini nostri, in quo est salus et uita, et resurreccio nostra. Amen*. — *Reuerendi patres fratresque dilectissimi*. — *Quia teste illo sapientum non minimo, Iesu, filio Syrach: „In tribus beneplacitum est spiritui”, 25 Eccle. [Sir. 25, 1], eatenus secundum antiquatam consuetudinem in actibus eiusmodi, qualem et ego pre manibus habeo, obseruari solitam, in tria me succincte facturum disposui. Primo quidem eius, cuius inuocacione pretermisssa ex 3 De consolacione nullum rite fundatur exordium, auxilium deuocius inplorare, secundo uero sciencie philosophice nobilitatem utilitatemque sapientum dictis et persuasionibus commendare et tercio tandem beneficiorum memor benefactorum graciaram accionibus humiliter insudare. [Oratio] — Primum igitur agregessurus obstupescens reticeo, quid enim dicam, ignoro ... hocque solamen det Christus dicentibus: Amen. [Recommendatio]. — Itaque spei anchora in Maria defixa, auxilii diuini innisus appodio, ad secundum principaliter intentum uenio, scilicet ad commendacionem sciencie philosophice, pro cuius execucionem his uerbis utar*

pro thematis positione: — Faciet inquirens disciplinam doctrine. — Que quidem primitive et orginaliter Eccle. 39 [11] sunt exarata, trassumptive vero et lectionaliter in officio missali festi hodierni, sancti videlicet Marcelli, sunt epistulariter recitata, ultimate autem et e regione [!] intencionis prophetici oris per me, ut audistis, sunt themataliter prelibata. — Reverendi patres fratresque etc. — Doctorum prefulgidus, beatus Ambrosius super epistulam ad Thitum scribens inter alia sic fatur: Doctrina sive docere est quando ea, que latent, aperimus ...><[f. 227v]... hinc simul advertite ex omni parcium deduccione, quomodo ipsa philosophia „Faciet disciplinam doctrine”. — Et cum hoc de secundi principaliter intenti gaudete fine. [Gratiarum actio] — Duobus itaque primis in exorsu prefacionis mee promissis satis inepte postergatis, instat michi tercium ibidem coadiunctum, puta relacio graciaram accionum. Ad cuius execucionem decentem ... gracias ei dico pro universis beneficiis suis michi misero multipliciter exhibitis. Etc.

f. 228r–228v: puste

41. f. 229r–282v: Komentarz do *Etyki Nikomachejskiej* z notami marginalnymi [Introductio] — <A>ristotelis moralem scienciam hoc ordine pertractabo: prosequar decem libros per capitula et capitula per conclusiones ...><... oportet me recitative incedere, ut parebit. [Commentarium] Omnis ars. — Primus liber *Ethicorum* habet sedecim capitula. Primo ponit probemium, secundo ostendit, quid est determinandum de ultimo fine hominis, quid est felicitas ...><... dicitur, quod relinquitur tractare de ista policia et legis postivo in libro *Politicorum*. Et sic terminatur liber decimus *Ethicorum*. [Notae] — Item notandum. Frater Bernardus contra Henricum in suis quodlibetis dicit: oportet aliquando sequi intencionem philosophorum ...><[f. 253v]... totius constituti ex primo et secundo ad totum constitutum ex tercio et quarto exempla patent.

ZOB. Bukafa, s. 179.

42. f. 283r–284v: Armandus de Bellovisu, *Tractatus de terminis difficilibus in usu theologorum*. Fragment (początek proemium)

— <R>euerendissimo in Christo patri et domino suo specialissimo domino Iohanni, divina ordinatione episcopo Brixinensi, frater Armandus de Bellovisu in Ordine Predicatorum. Deo vestreque Reverencie ac proximorum aliorum utilitate cupiens affectum et effectum illius inpendere caritatis ...><... idcirco pars secunda in quodam generali determinatur.

ZOB. Stegmüller, *Repertorium Sent.*, vol. I, n. 76; Kaeppli, *Scriptores*, I, n. 316.

43. f. 285r–306v: Thomas de Sutton (?), *De natura generis*

— *Quoniam omnis creatura generis limitibus contineatur ... ><... esse autem est proprius effectus et terminus accionis divine, ideo tam hec, quam ille a Deo sunt, qui est super omnia benedictus in secula seculorum. Amen. Anno D<omini>. M^o447. Explicit tractatus beati Thome de Aquino de natura generis per Fratrem M<athiam> H<ayn>. [in rubro] R<euerendi> p<atris> et f<ratri> M<athie> Ha<y>n est iste liber.*

WYD. *Divi Thomae Aquinatis opuscula philosophica*, ed. Raymond M. Spiazzi, Taurini – Romae: Marietti, 1954, s. 177–204.

44. f. 306v: Nota o predykamentach

— *Notandum, quod in summa Armandi, in capitulo de accione habetur, quod divisio entis in decem predicamenta ... ><... talis autem divisio non excedit numerum decem predicamentorum.*

45. f. 307r–314v: Albertus Magnus, *Tractatus de fato*

— *Queritur de fato, an sit, quid sit et utrum necessitatem imponat rebus et an scibile sit et in quo genere esse incidit. [Articulus 1] — Ad primum sic obicitur. Nichil diffinitur, nisi quod habet esse. Fatum a Boecio diffinitur in 5 De consolacione philosophie, ergo habet esse ... ><... extra celum nec tempus nec motus, sed vita beata. Amen. Explicit tractatus de fato secundum dominum Albertum.*

WYD. *Divi Thomae Aquinatis opuscula philosophica*, ed. Raymond M. Spiazzi, Taurini – Romae: Marietti, 1954 s. 399–415.

46. f. 315r–317v: Thomas de Aquino, *Tractatus de eternitate mundi*

Supposito, secundum fidem catholicam, mundum ab eterno fuisse ... ><... quia quaedam earum sunt adeo debiles, quod sua debilitate contrarie parti videntur probabilitatem afferre. Explicit tractatus sancti Thome de eternitate mundi. Sancta Maria ora pro nobis ad Dominum. Christe, audi nos. Fr<ater> Mathias Hayn, conventus Wratislaviensis, Predicatorum Ordinis.

WYD. EL, t. 43 (1976), s. 85–89. POR. Bukala, s. 191, przyp. 832; s. 150, przyp. 615.

WSTĘP DO EDYCJI

Tekst rekomendacji wydany został na podstawie przekazu z rękopisu z Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego o sygnaturze I Q 386. Ortografia tekstu została częściowo ujednolicona (zbitka „ti/ci” zawsze oddawana jest jako „ci”, minuskulne u i v zapisywane są zgodnie z wartością fonetyczną, jaką przybierają w wyrazach). Interpunkcję stosowano zgodnie z zasadami języka polskiego.

Wszystkie tytuły cytowanych ksiąg biblijnych, bez względu na to, w jakiej formie występują w rękopisie, rozwinięto, numery rozdziałów zapisano cyframi arabskimi. Cytaty biblijne zostały wyróżnione kursywą, zaś pozabiblijne ujęte w cudzysłów. W aparacie źródłowym zastosowane zostały powszechnie znane sigła biblijne. Zidentyfikowano wyłącznie cytaty wprost przywołane przez autora, nie szukano cytatów ukrytych. Tam, gdzie jeden autorytet przywołany jest za pośrednictwem innego (np. Hieronim cytowany jest wraz z fragmentem powołującego się nań „Dekretu” Gracjana), zidentyfikowano tylko pierwsze źródło (w tym przykładzie — Gracjana), gdyż to z niego bez wątpienia korzystał autor tekstu. Niedokładne cytaty poprzedzono skrótem „cfr”, a tam, gdzie nie udało się wskazać źródła cytatu, odnotowano to w aparacie jako „non inveni”. W aparacie krytycznym odnotowano wszystkie poprawki występujące w rękopisie. Wszelkie niezbędne koniektury edytorskie zostały wprowadzone do tekstu głównego, zaś błędne lekcje rękopisu odnotowano w aparacie. Niezbędne dla zrozumienia tekstu uzupełnienia dodano w ostrych nawiasach <...>.

W aparacie krytycznym zastosowano następujące skróty:

< >	—	<i>textus ab editore additus</i>
<i>a.</i>	—	<i>alia</i>
<i>a.c.</i>	—	<i>ante correctionem</i>
<i>add.</i>	—	<i>addidit</i>
<i>inf.</i>	—	<i>inferior</i>
<i>l.</i>	—	<i>linea</i>
<i>m.</i>	—	<i>manus</i>
<i>mg.</i>	—	<i>margo</i>
<i>ms.</i>	—	<i>manuscriptum</i>
<i>p.c.</i>	—	<i>post correctionem</i>
<i>rep.</i>	—	<i>repetit</i>
<i>s.l.</i>	—	<i>supra lineam</i>
<i>sup.</i>	—	<i>superior</i>

PRINCIPIUM
FACTUM IN PRIMO SENTENCIARUM
FERIA SEXTA POST DOMINICAM SECUNDAM POST PASCHA<M>

Dum meipsum oculo contemplationis inspicio, invenio me multipliciter fore
 5 imperfectionibus deditum, cum sim materia carnis, cinis et pulv<er>is, ut dixit
 sanctus Abraham mee nature similis: *Loquor ad Dominum meum, cum sim cinis*
et pulvis, Genesis 18. Mola [!] carnis retrahit contemplationem intellectus, ne
 valeat perlustrare exquisite Dei trinitatem et unitatem et eternitatem, de quibus
 est materia primi libri Sentenciarum, quem nunc pre manibus habeo. Frigiditas
 10 cineris, in quo igniti scintilli sunt extincti, impedit affectum, ne ferventer fare-
 tur in amorem Dei et sanctorum. Dispersio pulveris eicit vim irascibilem, ne
 aggrediatur | aliquid opus arduum, utile et Deo placabile. Omnibus istis dili- f. 48^r
 genter consideratis exclamavit sanctus David: *Imperfectum meum viderunt oculi*
mei. Qua in re de me ipso nichil prescius, qui tam arduum actum aggredi habeo,
 15 sed presumo de illo, cui sanctus David dixit: *Auxilium meum a Domino, Psalmus*
120. Assistit laborantibus et in se sperantibus et, ut facilius michi insufficienti
 suam inperciatur gratiam, intendo in presenti actu: primo, suum divinum auxi-
 lium devota oratione implorare, quod erit contra affectus tepiditatem; secundo,
 ipsam sacratissimam theologiam, quantum valeo, sublime commendare, quod
 20 erit contra intellectus retractionem; tercio, intendo me recolligere et reunire et
 benefactoribus ac promotoribus ac presenti auditorio graciaram acciones refun-
 dere. Et sic presens actus complebitur ad modum entis naturalis, quod tribus
 principiis perficitur, ut ex I et II Phisicorum libris colligitur.

Circa primum omnibus utiliter advertendum puto, quod divini auxilii im-
 25 ploracio circa principium cuiuslibet gracie non est inventa a modernis katho-
 licis doctoribus, verum eciam a gentilibus philosophie amatoribus frequentata.
 Nam Aristoteles, gentilis philosophorum princeps, in I Ethicorum dicit: „Ope-
 racio virtutis perfecte per totam vitam contracta non perficeretur, nisi deum

26 philosophie] *correx*i, in *ms.*: philosophis.

7 *Genesis 18*] cfr Gen. 18, 27. 13–14 *Imperfectum...mei*] cfr Ps. 138, 16. 15–16 *Psalmus 120*] Ps. 120, 2. 23 I et II Phisicorum] cfr Aristoteles, *Physica (translatio vetus)*, II, 7 (198a), (ed. cit., p. 79–80). 27 in I Ethicorum] *non inveni*.

haberemus propiciam coadiutorem”. Et Hermes Tremegistus a deo suo Asclepio interrogatus de difficili questione „Quare” scilicet „opportuit hominem in mundo constitui et non in ea parte, qua deus est in summa beatitudine?”, antequam ad hanc difficilem questionem responderet Tremegistus, imploravit divinum auxilium dicens: „O Asclepi, necesse queris et nos enim deum rogamus, ut tribuat nobis facultatem reddendi rationem questionis istius”. Ex quo veraciter coniecturari potest, quod divini auxilii imploratio non provenit homini ex religione sive ex condicione cultus, sed ex natura. Nam dicit Philosophus in V Ethicorum: „Naturale est omnibus hominibus colere | Deum” et Hermes isti consensuens dicit: „Hominem ideo formavit Deus ex anima et corpore, id est ex eterna atque mortali natura, ut animal ita formatum utrique origini sue satisfacere posset, mirare atque orare celestia et incolere atque gubernare terrena”. Hec ille. Quitquid autem est homini concreatum, est sibi naturale et ideo philosophos retinentes naturali inclinacioni, deum colere contempnentes, acriter reprehendit Ampulegius Platonius in libro De deo Socratis dicens: „Prophana philosophie turba, vana sanctitudinis, priva vere rationis, inops religionis, inpos veritatis scrupulosissimo in occulto [!] et insolentissimo spretu deum negligit, pars in supersticione, pars in contemptu timida vel tumida”. Hec ille. Ne igitur videar cum illis prophanis inclinacioni bone nature resistere, orabo pro auxilio Deum altissimum sub hac brevi oraciuncula: Beatissima Trinitas consuete benignitatis immense, concede michi, indigno famulo tuo, intellectus lymptitudinem, qui est super carbones ignorancie nebulis obfuscatus, corporis fortitudinem et passionum mearum sedacionem, que sepius meum perturbant animum, ut Te in presenti sic investigare valeam cognicione enigmatica, ut in futuro te videam facie ad faciem inamissibiliter. Amen.

Expedito primo, accedo ad secundum, videlicet ad sacre theologie commendacionem, pro qua occurrit thema: *Eratis sicut oves errantes*. Ita scribitur *I Petri* primitive, originaliter et habetur in currentis dominice epistula recitative et leccionaliter. Verbum istud, quamvis sit prolatum realiter et primitive a principe apostolorum ad populum conversum ad Christum, attamen apropiari potest convenienter et methaphorice divine theologie, ut sic alloquatur antiquos

39 utrique] *correx*i, in *ms.*: utroque. 41 concreatum] *p.c. eadem m., a.c.*: increatum. 41–43 philosophos... Ampulegius] *add. in mg. sup.* 44 priva] *correx*i, in *ms.*: prava. 47 orabo] deum *add. et del.*

29 Hermes Tremegistus] *cfr Corpus Hermeticum*, ed. e commento di A.D. Nocke e A.J. Festugiè, ed. dei testi ermetici copti e commento di I. Ramelli, testo greco, latino e copto a cura di I. Remelli, Paris 2005, p. 523. 32 responderet Tremegistus] *cfr Corpus Hermeticum*, p. 523. 37 V Ethicorum] *cfr* Peter Abelard, *Collationes*, edited by J. Marenbon and G. Orlandi, Oxford: Clarendon Press, 2001, s. 144–146. 37 Hermes] *cfr Corpus Hermeticum*, p. 528. 43 Ampulegius] Appuleius, *De Deo Socratis*, in: W.M. Calder et al., *The unknown Socrates. Translation, with Introductions and Notes, of four important Documents in the Late Antique Reception of Socrates in Athenian*, p. 276, l. 5–9. 55–56 *I Petri*] *I Petr.* 2, 25.

60 erroneos philosophos et eorum ciencias, dicens: *Eratis sicut oves errantes*. Nam
antequam Deus Pater se mundo per Filium suum revelavit, variis erroribus ra-
cio hominis obcecata fuit ignorancie tenebris, quia fluxit Creatoris cognicio et f. 49^r
ydolis serviebatur, ideo dicit: *Eratis sicut oves errantes*. Et ratio convenientissima
huius obcecacionis fuit, quia homo in paradisi deliciis constitutus sibi iniuste
65 usurpare voluit demonio persuadente Dei sapienciam et scienciam, ut ex *Genesi*
3 capitulo colligitur. Iuste in penam sui plagatus fuit in vi rationali. Transgres-
sionem autem hominis Christus Dominus reconciliavit et sciencia mundum illu-
stravit, secundum illud *Ysaie 11: Sciencia Domini plena est terra*. Ideo reconciliatis
dicitur: *Eratis sicut oves errantes*. Sed nec philosophia humana nec naturale ingen-
70 nium, nec astrologia hominem de sua tenebrositate eripere potuerunt, ut veniret
in cognicionem Dei, prout est trinus et unus, sicut facit ipsa sacratissima theo-
logia, que producit hominem in cognicionem Dei totalem, prout possibile est
viatori in hac vita. Ideo confidenter aliis sciencis loquitur: *Eratis sicut oves er-*
rantes. Et racionabiliter alias ciencias nominat *oves errantes*, quia architectonica
75 particulares artes non procedentes in finem debitum ab ipsaque constitutum,
sed citra manentes, arguere habet et dirigere. Sed opinio multorum philoso-
phorum fuit, quod in istis honoribus sive diviciis, sive voluptatibus consisteret
beatitudo, quos divina theologia architectonica reprehendit, dicens: *Eratis sicut*
oves errantes. Non solum talibus erratoribus, verum eciam Christi sacerdotibus
80 obmissis Dei Evangeliiis et prophanis commedias legentibus et amatoria buco-
licorum versuum verba cantantibus dicit: *Eratis sicut oves errantes*. Quia dicit
beatus Ieronimus: „Id, quod in pueris est causa necessitatis, crimen viderent in
se facere voluptatis”, igitur sunt *sicut oves errantes*. „Tales in vanitate sensus et
obscuritate mentis ingrediuntur” secundum prenominatum doctorem, „qui die-
85 bus ac noctibus in sophistica dyalectica arte torquentur”. | Ideo talibus dicitur: f. 49^v
Eratis sicut oves errantes.

Ex quibus thematis verbis et auctoritatibus adductis ipsa sacratissima theolo-
gia tripliciter commendatur. Nam ipsa est illuminatrix intellectuum racionabi-
lium compositorum removens ab ipsis tenebras ignorancie, ideo dicitur: *eratis*.
90 Secundo, ipsa <est> dominatrix aliarum scienciarum assimilans se verius impe-
ratrici, ideo dicitur: *sicut*. Tercio est ipsa extirpatrix errorum variorum fugans
forcius actus bestialis vite, ideo dicitur: *oves errantes*.

Ista parumper declarando dixi primo, quod ipsa sacratissima theologia est illu-
minatrix intellectuum racionabilium compositorum, removens ab ipsis tenebras

65 usurpare] *p.c. eadem m., a.c. usurparet.* 75 ipsaque] *correxī, in ms.: ipsa quem.* 81 dicit] *p.c. eadem m., a.c.: dicit.* 90–91 imperatrici] *correxī, in ms.: imperatrice.* 91 variorum] *correxī, in ms.: varium.* 92 actus] *p.c. eadem m. in mg, a.c.: atque.*

68 *Ysaie 11*] cfr Is. 11, 9. 79–81 Christi... cantantibus] cfr *Gratianus*, 37, 2 (Fr. 135). 81–82 dicit... Ieronimus] *Gratianus*, 37, 3 (Fr. 135). 84–85 qui... torquentur] *Gratianus*, 37, 3 (Fr. 135).

ignorancie. Ubi utiliter advertendum, quod sicut est in illuminacionibus angeli- 95
cis, quod divine lucis radium, secundum Dyonisium, primo suscipiunt angeli de
prima ierarchia, secundo illi de media, ultimo illi de postrema, lex enim, ut ipse
dicit, divinitus promulgata est per prima media et per media postrema reducere,
sic sacra theologia suum splendorem sumpsit a summo lumine, quod nominatur 100
in Symbolo Niceno „Lumen de lumine”. Nam Filius Dei veniens in hunc mun-
dum obscura prophetarum delucidavit. *Exponebat enim eis scripturas incipiendo*
a Moyse usque ad omnes prophetas, ut habetur *Luce ultimo* et ipsemet dicit *Iohannis*
15: Omnia, que audivi a Patre meo, nota feci vobis. Et ipsa sacratissima theologia
sic illuminata, illustrat alias inferiores ciencias, ut dicitur in Canone, distincio 105
XXXVII, „Legimus, quod”: „omnis splendor rethorice eloquencie, omnes modi
poetice locucionis, quelibet varietas decore pronuncciationis a divinis scriptu-
ris sumpsit initium”. Et ratio est, quia omnia bona, de quorum generibus sunt
sciencie, sunt essentialiter et primordialiter in Deo modo nobilissimo, in nobis
autem secundario et participative. Quia *omne datum optimum et donum perfectum*
desursum est a Patre luminum descendens, Iacobi I. Ideo dicit beatus Ambrosius 110
Super | Epistulam ad Colocenses: „Omnis ratio superne sciencie vel terrene
creature in eo est, qui est capud eorum et auctor, ut qui hunc noverit, nichil
ultra querat, quia hic est perfecta virtus et sapiencia, quitquid alibi queritur, hic
perfecte invenitur”. Hec ille. „Et hoc in Daniele et Salomone ostendit infideli- 115
bus se auctorem tocius eloquencie et sapiencie. Quod infideles non putant, quia
non legunt in evangeliiis et prophetis”. Et quam conveniens sit servare ordinem
in illuminacionibus, scilicet ut inferiores recipiant illuminacionem a superiori-
bus, ostenditur exemplariter ex libro III De animalibus, capitulo 4, domini Al-
berti dicentis, quod humor infimus melancholicus virtuosos et studiosos reddit
homines, deinde illam advertenciam habet ad fleuma, qui est humor superior, 120
quod separetur a subtili eius et quod „Non sit tanta adustio, ut incineretur ita,
quod fumare posset, talis melancholia erit habens multos stabilitos et confirmatos
spiritus, quia calidum eius bene movet et humidum eius cum apostasi terrestri

99 suum] *correx*i, in ms.: suam. 111 Super] *rep*. 119 virtuosos] *p.c.* in *mg. eadem m., a.c.*:
virtuosas. 120 deinde] *correx*i, in ms.: de. 121 subtili] *correx*i, in ms.: substanciali.

96 secundum Dyonisium] cfr Dyonisius Arepaganesis, *De coelesti hierarchia*, cap. IV, par. 2–4
(ed. *Dionysiaca: recueil donnant l'ensemble des traductions latines des ouvrages attribués au Denys de*
l'Aréopage, et synopse marquant la valeur de citations presque innombrables allant seules depuis trop
longtemps remises enfin dans leur contexte au moyen d'une nomenclature rendue d'un usage très facile,
vol. 2, Bruges 1937, p. 806–820. 102 *Luce ultimo*] cfr Luc. 24, 27. 102–103 *Iohannis 15*]
cfr Ioh. 1, 15. 104 dicitur in Canone] *Gratianus*, 37, 7 (Fr. 137). 110 *Iacobi I*] cfr Iac. 1,
17. 110 dicit... Ambrosius] cfr *Gratianus*, 37, 7 (Fr. 137). 114–116 Et hoc... prophetis]
cfr *Gratianus*, 37, 7 (Fr. 137). 119–127 humor infimus... melancholia] cfr Albertus Magnus,
De animalibus, III, 2, 3 (ed. p. 330). 119–120 humor infimus... homines] cfr Albertus Ma-
gnus, *De animalibus*, III, 2, 3 (ed. cit., p. 330). 120–121 fleuma... eius] cfr Albertus Magnus,
De animalibus, lib. III, tract. 2, cap. 3 (ed. cit., p. 329).

non incinerata optime movetur. Et ideo dicit Aristoteles in libro De proble-
 125 matibus, quod omnes maiores philosophi, sicut Anaxagoras, Millisus et omnes
 illi, qui virtutibus precelebant, sicut Hector, Eneas et Priamus et alii de tali
 erant melancolia”. Sic suo modo inferiores artes, si prodesse debent homini-
 bus ipsas depossidentibus, necesse est, ut hoc habeant a nobilissima theologia.
 Ideo ipsa est illuminatrix intellectuum rationabilium compositorum, removens
 130 ab ipsis tenebras ignorancie, ut dicit propositio. Pro cuius propositio-
 nis delucidacione notandum, quod ipsa sacratissima theologia tam efficaciter
 illuminat, quod ipsa non lucente in intellectibus hominum usu rationis fru-
 entium minime viam salutis pre obscuritate invenire possent. Unde dicit Doctor
 sanctus partis I questio et articulo 1: „Homo ordinatur a Deo in quendam fi-
 135 nem, qui comprehensionem rationis excedit, secundum illud *Ysaie 64: Oculus
 non vidit, o Deus, absque te, que preparasti diligentibus te*. Finem autem oportet
 esse precognitum hominibus, qui suas intenciones et acciones debent ordinare
 in finem. Unde necessarium fuit homini ad salutem, quod ei nota fierent que-
 dam per revelacionem divinam”. Hec Thomas. Id est per sacram theologiam,
 140 „que rationem humanam excedunt”. Et ista, que rationem humanam excedunt,
 sunt principia huius sacratissime ill|luminatricis atque aliter nos habemus cre-
 enda et aliter se habent illi sub Veteri Testamento, nam minoribus sub Veteri
 Testamento sufficiebat ad salutem, quod habuerunt fidem incarnationis Chri-
 sti et Sancte Trinitatis implicitam, quod nostris minoribus, id est laicis, non
 145 sufficit, ut pulchre declarat Doctor sanctus in Secunda Secunde, questio 13,
 articulo 4 dicens, quod „misterium Christi explicite credi non potuit sine fide
 Trinitatis, quia in misterio Christi hoc continetur, quod Filius Dei carnem as-
 sumperit et quod per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit et iterum de
 Spiritu Sancto conceptus fuerit. Et ideo eo modo, quo misterium Christi ante
 150 Christum fuit quidem explicite creditum a maioribus, implicite autem et quasi
 obumbrate a minoribus, ita etiam et misterium Trinitatis. Et ideo etiam post
 tempus gracie divulgate tenentur ad explicite credendum misterium Trinitatis
 omnes, qui renascuntur per invocacionem Trinitatis, id est omnes baptismati”.
 Hec Thomas. Et hoc ideo, quia nunc habundancius nostra illuminatrix irradi-
 155 vit radios sue claritatis in corda hominum, quam prius. Nam dicit idem Doctor
 sanctus in prologo Super Symbolum, quod „post adventum Christi una vetula

f. 50^v

126–128 de tali... ipsas] *add. in mg. sup. eadem m.* 127 prodesse] *correxī, in ms.: prodes-*
sent. 128 depossidentibus] *correxī, in ms.: depossidentes.* 141 atque] *correxī, in ms.: ad*
que. 147–148 assumpserit] *correxī, in ms.: assumpsit.* 149 misterium] *correxī, in ms.: misterio.*
 152 divulgate] *correxī, in ms.: diuulgante.*

133 dicit Doctor] Thomas de Aquino, *STh*, I, q.1. a. 1, co. (ed. cit., p. 6). 139 Hec Thomas]
 Thomas de Aquino, *STh*, I, q.1. a. 1, co. (ed. cit., p. 6). 154 Hec Thomas] Thomas de Aquino,
STh, II-II, q. 2, a. 8, co. (ed. cit., p. 35). 155 dicit idem Doctor] cfr Thomas de Aquino,
Expositio in Symbolum Apostolorum, proem. (ed. cit., p. 193).

per fidem magis scit de Deo et necessariis ad vitam, quam aliquis philosophorum ante adventum Christi cum toto suo conamine sciencie potuit”. Et hoc previdit sanctus David in spiritu, quando ait: *Ortus est sol* et subiunxit paucis interpositis: *Exhibit homo ad opus suum, Psalmo 103*. Per solem secundum „Glosam” intelligitur Christus, qui ortus est, quando recepit animam, quam posuit in ipsa passione, tunc *exivit homo ad opus suum*, id est ad intelligendum, quia propriissima hominis operacio, qua distinguitur a bestiis, est intelligere, ut vult doctor sanctus Super primum Methaphisice, procedens ab intellectu, qui illustratus est per Divinas Scripturas post Christi resurrectionem et sic *exivit ad opus suum*, quia quando intellectus illuminatur, intelligit, quod intelligere est operacio ipsius intellectus. Unde sacra theologia illuminatrix famosa sufficiens est ad omnis veritatis cognicionem intellectui tradendam. Cum enim triplex sit philosophie pars, scilicet moralis, | naturalis et rationalis, prima componit animam, secunda rerum naturam scribit, tertia proprietates verborum exigit et structuram et argumentaciones, hec autem sacra theologia de omnibus tractat. Cuius ratio est, quia ista sciencia determinat de Deo. „Inde enim dicitur theologia de divinitate sermo”, ut dicit Augustinus De civitate Dei. Deus autem, ut ipse ibidem dicit, „est causa subsistendi, ratio intelligendi et ordo vivendi”. Quia sine eo „nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus usus expedit”, quorum unum ad naturalem, alterum ad rationalem, tertium ad moralem pertinet. In quantum igitur hec sacra doctrina determinat de eo, prout est causa subsistendi omnium, est quodammodo naturalis. In quantum determinat de eo, in quantum est ratio intelligendi omnia, est quodammodo rationalis. In quantum determinat de eo, prout est ordo vivendi omnibus, est quodammodo moralis. Ex quo igitur tam naturales, quam rationales et morales irradiat, dicere potest illud *Ecclesiastici 24: Ego sapientia effudi flumina*. Ipsa eciam sacratissima theologia nedum illuminat directe ad modum solis, verum eciam illuminat reflexe ad modum speculi. Nam ipsa est *speculum sine macula*, ut habetur *Sapientie 7*. In qua anima sancta, si respicere debet et si quas in se maculas feditatis deprehenderit, debet interioris faciem hominis ad istius speculi aspectum diligenter aspicere et mores suos vitamque corrigere, quo eterni sponsi oculis formosa extensa feditatis macula appareat. Unde dicit beatus Gregorius II libro *Moralium*, capitulo 1 „Scriptura

166 intelligere] *p.c. eadem manu, ante cor: intelligetur.*

160 *Psalmo 103*] cfr Ps. 103, 22–23. 160 secundum „Glosam”] cfr. Walefridus Strabo, *Glossa ordinaria*, PL 113 (1852), 1047. 164 Super primum Methaphisice] cfr Thomas de Aquino, *In Methaphysica*, lib. 1, lect. 1 n. 3 (ed. cit., p. 6). 173 dicit Augustinus De civitate Dei] Augustinus, *De civitate Dei*, lib. 8, cap.1 (ed. cit., p. 217, l. 20). 173 ibidem dicit] Augustinus, *De civitate Dei*, lib. 8, cap. 4 (ed. cit., p. 220, l. 53–54). 174–175 nulla natura... expedit] Augustinus, *De civitate Dei*, lib. 8, cap. 4 (ed. cit., p. 220, l. 59–60). 181 *Ecclesiastici 24*] Sir. 24, 40. 184 *Sapientie 7*] Sap. 7, 26. 188 dicit... Gregorius] cfr Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, lib. 2,1 (ed. cit., vol. 143, p. 59, l. 1–2).

190 Sacra mentis oculo quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies
 in ipsa videatur”. „Narrat namque gesta sanctorum forcium et ad imitationem
 corda provocat infirmorum. Dumque illorum victoriosa facta commemorat con-
 tra viciorum prelia, debilia nostra confirmat”. „Nonnumquam non solum nobis
 eorum virtutes asserit, sed eciam casus innotescit, ut et in victoria forcium, quod
 imitando debemus arripere et rursus videamus in lapsibus, quid timere. Ecce
 195 enim Iob describitur temptacione annectus, sed David temptacione prostratus,
 ut et maiorum virtus spem nostram foveat et maiorum casus ad cautelam nos
 humilitatis actuat”. Hec Gregorius. | Huius sacre lucis illuminatricis nostre
 receptores seu dyaphonica corpora fuerunt, ut methaphora utar, sancti prophete
 et apostoli et sancti doctores, ut sic dicatur de ipsis illud *I Machabeorum 6: Re-*
 200 *fulsit sol in clipeos aureos et ereos et resplenduerunt montes ab eis*. Per clipeos aureos,
 in quos sol, id est Sacra Scriptura, refulsit, intelligo prophetas, qui habuerunt
 aurum caritatis, quia dicit beatus Augustinus libro II De diversis questionibus
 ad Simplicianum, questione 1: „Nichil est homo habens propheciam sine cari-
 tate”, sed ex quo prophete sancti sunt signum, est quod significaverunt clipei
 205 aurei caritatis. Per ereos intelligo sanctos apostolos, quia est sonorosum, sed
 quando sol sacre theologie refulsit in ipsos, *in omnem terram exiit sonus eorum*,
 ut ait *Psalmus*. Per montes intelligo sanctos doctores, qui suam doctrinam re-
 ceperunt a clipeis aureis et ereis et resplenduerunt, id est transfuderunt ipsam
 doctrinam in alios. Quia dicit sanctus Gregorius XXI libro *Moralium*: „Domi-
 210 nus dum abstulit de Iudea predicantes apostolos, doctrina nove gracie mundum
 rigavit. Quia per expositorum sequencium linguas, fluenta divine sciencie diu
 abscondita largiori effusione patefecit. Nam quod illi sub brevitate locuti sunt,
 hoc exponendo isti multipliciter auxerunt”. Hec Gregorius. Sicque patet ipsa
 sacratissima theologia rudes apostolos illuminavit. Ideo ipsa est illuminatrix in-
 215 tellectuum rationabilium compositorum, removens ab ipsis tenebras ignorancie.
 Et tantum de prima proposicione.

Dixi secundo et brevius, quod ipsa est dominatrix aliarum scienciarum assi-
 mulans se verius imperatrici, ubi advertendum, quod illud est principalissimum
 in aliquo genere, quod cognoscit finem, sed nulla sciencia in lumine naturali
 220 acquisita ita cognoscit finem finalissimum, qui ipse est Deus, sicut ipsa sacra

191 victoriosa] *correx*i, in *ms.*: victoria. 197 illuminatricis] *correx*i, in *ms.*: illuminatrice.
 197 nostre] *correx*i, in *ms.*: nostra. 204 significaverunt] *correx*i, in *ms.*: caverunt. 218 im-
 peratrici] *correx*i, in *ms.*: imperatrice.

190–192 Narrat namque... confirmat] cfr Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, lib. 2,1 (ed. cit.,
 vol. 143, p. 59, l. 4–7). 192–197 Nonnumquam non... actuat] cfr Gregorius Magnus, *Moralia
 in Iob*, 2,1 (ed. cit., vol. 143, p. 59, l. 9–15). 199 *I Machabeorum 6*] *IMach.* 6, 39. 202 dicit...
 Augustinus] Augustinus Hipponensis, *De diversis quaestionibus ad Simplicianum*, lib. 2, q. 1, cap
 9 (ed. A. Mutzenbecher, Turnholti 1970, CCSL 44, p. 71, l. 355–356). 207 *Psalmus*] cfr
 Ps. 18, 5. 209 dicit... Gregorius] Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, 27.8 (ed. cit., vol. 143B,
 p. 1339, l. 44–46, 52–55).

f. 52^r theologia. „Propterea dicitur de ea *Proverbiorum 9*, quod ipsa sapiencia *misit ancillas suas, ut venirent ad arcem*. Quia nulla sciencia ducit ad arcem celestem, nisi per sacram sapienciam sit directa”. Et ex quo ipsa alios dirigit ad finem, si-
 225 gnum est, quod precognoscit finem, alias esset ceca et non posset ducere. Ideo ipsa est principalissima et per consequens dominatrix aliarum scienciarum, assi-
 mulans se verius imperatrici, ut dicit propositio. Pro cuius propositio-
 230 niori intelligencia notandum, quod secundum venerabilem Robertum Holkoth Anglicum super *Ecclesiasten*, in prologo: „Ymaginandum est, quod septem artes, septem ancille domine theologie imperatrici provolutis genibus optulerunt suum ancillarium famulatum, ut possint ab ea dirigi et tueri. Ac imperatrix pro-
 235 videra percuntatrix scrutabatur a singulis, quidnam agere vel in quo servire scirent. Tunc gramatica vestita lineis et atramentarium scriptoris ad renes eius calamo scribens sic suum officium intimavit: scribo perfecte, scribenda loqui scio recte. Statimque domina sapiencia sibi officium delegavit *Proverbiorum 4* notatum: *Remove a te os pravum et detrahencia labia sint procul a te. Oculi tui recta videant*.
 240 Et statim post onus impositum populo nunciavit clamans illud *Proverbiorum 8*: *Audite me, quoniam de magnis rebus locutura sum, cum aperientur labia mea, ut recta predicent*. Et statim post predicavit illud *Proverbiorum XVI*: *Regum labia iusta et qui vera loquitur, diligitur*. Deinde accedens rethorica fulcita floribus et stipata malis in flore Moab tradidit suum servicium, ita dicens: est mea dicendi ratio
 245 cum flore loquendi”. Et domina imperatrix iniunxit eidem officium sicut et ceteris ex ibi quinque artibus, de quibus hic longum esset enarrare, sed si quorum aures delectantur in talibus, inspicient magistrum Robertum Holkot in prologo libri preallegati. Ex quo igitur omnes artes se subiciunt eius direccioni et in-
 formacioni patet, quod est dominatrix aliarum scienciarum et imperatrix. Item
 245 sciencia, que tenet gradum supremum, est imperatrix aliarum atque dominatrix, sed „ipsa in altissimis habitat secundum illud *Ecclesiastici 24*: *Ego in altissimis*

226 imperatrici] *correx*i, in ms.: imperatrice. 229 imperatrici] *correx*i, in ms.: imperatrice.
 239 diligitur] *correx*i, in ms.: dirigitur. 243 inspicient] *correx*i, in ms.: inspiciunt. 244 di-
 reccioni] *correx*i, in ms.: direccione. 244–245 informacioni] *correx*i, in ms.: informacione.

221–223 Propterea dicitur... directa] cfr Robertus Holkot, *Super librum Ecclesiastici recognitus mendisque ac erroribus purgatus quamplurimis ac pulcherrimis annotationibus in marginibus ornatus atque membratim peroptime distinctus. Cum privilegio*, Venetiis 1509, Prologus (lectio 1), f. 2v.
 221 *Proverbiorum 9*] cfr Prov. 9, 3. 227–241 secundum venerabilem Robertum Holkoth... lo-
 quendi] Robertus Holkot, *Super librum Ecclesiastici*, Prologus (lectio 1) (ed. cit., f. 2v). 234 *Pro-*
verbiorum 4] Prov. 4, 24–25. 236 *Proverbiorum 8*] cfr Prov. 8, 6. 238 *Proverbiorum XVI*] cfr Prov. 16, 13. 243 Robertus Holkot in prologo] cfr Robertus Holkot, *Super librum Ecclesia-*
stici, Prologus (lectio 1), (ed. cit., f. 2v–3r). 247–253 ipsa in altissimis... racionis] Hannibaldus
 de Hannibaldis, *Super libros I–IV Sententiarum*, ed. *Scriptum super libris Magistri Sententiarum ad Hannibaldum Hannibaldensem Romanum, Episcopum Cardinalem*, [in:] *Sancti Thomae Aquinatis opuscula alia dubia*, vol. 1, Parmae 1868 (Sancti Thomae Aquinatis Doctoris Angelici Ordinis Praedicatorum Opera Omnia ad fidem optimarum editionum accurate recognita, t. 22), p. 1.
 247 *Ecclesiastici 24*] cfr Sir. 24, 7.

habito. Mechanice autem artes omnes habitant in infimis, que circa particularia, in quibus consistit operatio, versantur. In altis vero habitat sciencia naturalis, que de sensibilibus universalem speculationem habet. In alcioribus vero com-
 250 morantur alie philosophice sciencie, que sua consideracione sensibilia transcen-
 derunt intuitum tamen rationis sequentes. Sed in altissimis habitat christiane
 sapiencie doctrina, que intuitum superat | rationis”. Hec Hanibaldus in prologo f. 52^v
Super primum Sententiarum. In quantum autem aliquid est alcius, in tantum est
 255 nobilius et melius, quia magis appropinquat summo, quod nullam habet inferiori-
 ritatem. Et per consequens eo, quod sacratissima theologia est melior aliis, decet
 suam imperialem clemenciam, ut magis sit communicativa. Ipsa enim omnibus
 influit, nullum despicit, exclamans illud *Ecclesiastici 24: Transite ad me omnes, qui*
 260 *concupiscitis me*. Nam inferiori et rudi consolatorie loquitur: *Alciora te ne quesie-*
ris, Ecclesiastici 3, sed dispone te ad opus mechanicum, quia si: *Laborem manuum*
tuarum manducabis, beatus es et bene tibi erit, Psalmo 127. Speculativis autem et
 elevatis in intellectibus dicit: *Qui edunt me, adhuc esurient et qui bibunt me, adhuc*
sicient et qui elucidant me, vitam eternam habebunt, Ecclesiastici 24, quasi dice-
 265 ret: tam profunda sum, quod nullus humanorum intellectuum in presenti vita
 posset me exhaurire. Est enim nimis copiosa, quia quadruplicem sensum in se
 claudit. Unde Orosius *Super Cantica*, capitulo 1: „Ezechiel”, inquit, „in visione
 Dei, qua universum mundi essencie statum futurum previdit, inter alia rotam
 in rota vidit, que quattuor facies habuit et spiritus vite erat in rotis. Hec rota
 270 est Scriptura Sacra. Rota in rota est nova lex in veteri latens. Quattuor facies
 sunt quattuor intellectus, scilicet hystoricus, allegoricus, tropoloycus et anagoy-
 cus. Spiritus vite erat in rotis, quia doctrina eterne vite latet in Scripturis”. Hec
 ille. Ista autem sensus copiositas ostendit ipsam esse dominatricem omnium
 aliarum scienciarum, quia nulla alia sciencia est tam dives in sensibus. Quia
 dicit Doctor sanctus parte prima, questione 1, articulo 10: „Cum in omnibus
 275 scienciis voces significant, hoc habet proprium ista sciencia, quod ipse res signi-
 ficare per voces, significant aliquid. Illa ergo prima significacio, qua voces signi-
 ficant, pertinet ad sensum hystoricum. Illa vero significacio, qua res significare
 per voces iterum res alias signi|ficant, pertinet ad sensum spiritualem, qui su-
 pra litteralem fundatur et eum supponit”. Hec Thomas. Insuper dignitas ipsius f. 53^r

249 habitat] *p.c. eadem manu; a.c.: habitavit.* 250 sensibilibus] *P.c. eadem manu, a.c.: sensibus.*
 275 ipse] *p.c. eadem m., a.c.: ipsa* 276–277 significant] *p.c. eadem m., a.c. significare; per uoces*
significant aliquid add. et del. 277 pertinet] *correxī, in ms.: pertinent* 277 significare] *correxī,*
in ms.: significati 278 pertinet] *correxī, in ms.: pertinent* 279 eum] *correxī, in ms.: eam*

258 *Ecclesiastici 24*] *Sir. 24, 26.* 260 *Ecclesiastici 3*] *cfr Sir. 3, 22.* 261 *Psalmo 127*] *cfr*
Ps. 127, 2. 263 *Ecclesiastici 24*] *Sir. 24, 29, 31.* 266 Orosius *Super Cantica*] *Honorius*
Augustodunensis, Expositio in Cantica Caticorum, ed. PL 172, 359. 266] *cfr Ezech. 1, 15–16.*
 279 Hec Thomas] *Thomas de Aquino, STb, I, q. 1, a. 10, co. (ed. cit., p. 25).*

ostendit ipsam esse dominatricem et imperatricem omnium aliarum. Unde de 280
 eius dignitate loquitur prefatus Doctor sanctus parte et questione prehabitis, ar-
 ticulo 5 dicens: „Cum ista sciencia, quantum ad aliquid sit speculativa et <ad>
 aliquid practica, omnes alias transcendit, id est tam speculativas quam practicas.
 Speculariarum scienciarum una altera dignior dicitur, tum propter certitudi- 285
 nem, tum propter dignitatem materie. Quantum ad utrumque, hec sciencia alias
 speculativas sciencias excedit. Secundum certitudinem quidem, quia alie scien-
 cie certitudinem habent ex naturali lumine rationis humane, que potest errare,
 hec autem sciencia certitudinem habet ex lumine divine sciencie, que decipi non
 potest. Secundum dignitatem vero materie, quia ista sciencia est principaliter de 290
 hiis, que sua altitudine rationem transcendunt, alie vero consciencie considerant
 ea tantum, que rationi subduntur. Practicarum vero scienciarum illa dignior est,
 que ad ulteriorem finem ordinatur, sicut civilis militari, nam bonum exercitus
 ad bonum civitatis ordinatur. Finis autem huius doctrine inquantum est prac-
 tica, est beatitudo eterna, ad quam sicut ad ultimum finem ordinantur omnes
 alii fines scienciarum practicarum”. Sicque ex eius copiositate et dignitate su- 295
 per alias sciencias cognoscitur, quod ipsa est dominatrix scienciarum aliarum
 omnium, assimilans se verius imperatrici. Et tantum de secunda propositione.

Dixi tercio et brevissime, quod ipsa <est> extirpatrix errorum variorum fu-
 gans actus bestialis vite. Ubi notandum, quod sacra theologia ammonet suos
 studentes, dicens: *Renovamini spiritu mentis vestre, Ad Ephesios 4*. Nam omnes 300
 per hoc docet, ut perversos mutant mores et deponent vetustatem peccacionum,
 que quodammodo est quidam error. Igitur ipsa est extirpatrix errorum variorum,
 fugans actus bestialis vite, ut dicit propositio. Ubi utiliter advertendum, non est
 possibile, quod ingens malum extirpetur ab aliquo sub deo, nisi sit vallatus mili-
 tarius et viris bellicis. | Sic sacratissima theologia extirpatrix variorum errorum 305
 procedit contra suos emulos et obpungnatores per suos militares, id est per sanc-
 tos doctores. Nam quadripartita materia quattuor libris Magistri Sentenciarum
 in generali comprehensa multipliciter est ab erratoribus et hereticis impungnata,
 quorum errores elidit domina nostra theologia per sanctos doctores. Nam aliqui
 fuerunt sicut Arrius, qui impungnabat incomprehensibilem divinarum persona- 310
 rum emanacionem, de qua est materia primi libri, que nunc pre manibus habeo,
 dicens: Filius procedit a Patre, prima eius creatura, Spiritus Sanctus autem pro-
 cedit a Patre et Filio sicut creatura utriusque et secundum hoc neque Filius,
 neque Spiritus Sanctus essent verus Deus. Quod reclamat domina errorum ex-
 tirpatrix per suos militares, nam de Filio dicitur *I Iohannis, ultimo*, ut *Sumus in* 315

290 alie] *correxī, in ms.: alii* 298 variorum] *correxī, in ms.: varium.* 302 variorum] *correxī, in ms.: varium.* 304 vallatus] *correxī, in ms.: fallatus.* 305 variorum] *correxī, in ms.: varium.*

281 loquitur... Doctor sanctus] Thomas de Aquino, *STh.*, I, q. 1, a. 5, co. (ed. cit., p. 16).
 300 *Ad Ephesios 4*] cfr Eph. 4, 23. 315 *I Iohannis, ultimo*] cfr 1 Ioh. 5, 20.

vero *Filio eius, hic est verus Deus*. Et de Spiritu Sancto dicitur *I ad Corintios 3: Ne-*
scitis, quia membra vestra templum Spiritus Sancti, templum autem habere solius
 Dei est. Secundo, fuerunt aliqui, qui latrabant contra rerum universalem crea-
 tionem, de quo est materia secundi libri. Sicut manichei statuantes duo princi-
 320 pia — unum principium mali et alterum boni, negantes visibilia et corruptibilia
 esse creata a Deo, quorum extirpat sacra theologia dictum *Ewangelii Matthei*
10 dicens: *Respicite volatilia celi et pater vester celestis pascit illa*. Ergo cibus cor-
 ruptibilis, quo aves pascuntur, a Patre celesti est. Item *venti et mare obediunt ei*
 325 tamquam Deo, *Matthei 8*, ergo ipse erat dominus maris. Tercio, aliqui fuerunt
 erronei, inpugnantes Christi verissimam humanitatem, de quo est materia tercii
 libri, capientes sui erroris sustentativum ex dicto Pauli, qui dixit *Ad Philippen-*
ses 2: Habitu inventus est ut homo. Ex hoc inferebant Christum fuisse ut hominem
 et non verum hominem. Sed hunc errorem extirpat sacra theologia deridendo
 similitudinem, dicens: simili ratione possent dicere, eum fuisse quasi unigeni-
 330 tum Patris et non vere | unigenitum, cum scriptum sit *Iohannis 1: Vidimus glo-*
riam eius, quasi unigeniti a Patre. Ideo potius dicendum est, quod hec diccio „ut”
 vel „quasi” non semper est nota proprietatis vel similitudinis, ymmo aliquando
 expressiva est veritatis. Ideo Iohannes exclamat, ut verus militaris, contra pre-
 dictum errorem dicens: *Omnis spiritus, qui non confitetur Iesum Christum in carne*
 335 *venisse, hic est seductor et antichristus, I Iohannis 4*. Quarto fuerunt aliqui conantes
 avertere sacramentorum suscepcionem, de quibus tractat quartus liber, asseren-
 tes „Unumquemque posse salvari in sua fide vel lege” et sic per consequens pone-
 bant, quod aliquis sine sacramento baptismi posset ingredi ianuam regni celestis,
 habentes sui erroris occasionem ex Dei misericordia, quia „Si multitudo genti-
 340 lium et Iudeorum dampnaretur, quare Deus tantam multitudinem creasset, cum
 previderat eam dampnandam”. Quorum errantium ora obstruit divina theolo-
 gia, extirpatrix errorum, per venerabilem magistrum Wilhelmum Parisiensem,
 qui ait in *Summa virtutum*, in tractatu *De fide*, quod „non est mirum quod, si
 pauci sunt salvandi comparacione eorum, qui sunt dampnandi, viliorum enim
 345 semper alcior est multitudo, quam preciosorum, ut ferri et plumbi, quam auri et
 argenti, et lapidum communium, quam gemmarum, et quercum, quam cedro-
 rum et palmarum. Et alcior numerus stultorum, quam sapientum. *Ecclesiastes 1:*

319 materia] boni negantes visibilia et corruptibilia esse creata *add. et cancell.* 337 salvari] *p.c.*
eadem manu, a.c. salvati 338 aliquis] *correx, in ms.: aliquid.*

316 *I ad Corintios 3*] *cfr 1 Cor. 6, 19.* 321–322 *Matthei 10*] *Mat. 6, 26.* 323 *venti... ei*] *Mat. 8, 27.* 326–327 *Ad Philippenses 2*] *cfr Phil. 2, 7.* 330 *Iohannis 1*] *cfr Ioh. 1, 14.* 335 *I*
Iohannis 4] *cfr Ioh 4, 2–3.* 335 fuerunt aliqui] *cfr Peraldus, Summa virtutum, pars II, tract. II,*
cap. XXIII (ed. cit., p. 108). 339–341 *Si multitudo... dampnandam*] *cfr Peraldus, Summa*
virtutum, pars II, tract. II, cap. XXIII (ed. cit., p. 108). 342–343 *Wilhelmum Parisiensem...*
Summa virtutum] *cfr Peraldus, Summa virtutum, pars II, tract. II, cap. XXIII (ed. cit., p. 108).*
 347 *Ecclesiastes 1*] *Ecc. 1, 15.*

Stultorum infinitus est numerus. Sic multi sunt vocati, pauci vero electi, Matthaei 20. Item, quid mirum, si pauciores ascendunt celum, quam descendunt in infernum, cum facilius sit descendere, quam ascendere”. Sicque sacratissima theologia tela
 ignita errorum acutorum iactata contra firmas et verissimas materias quattuor
 librorum Magistri Sententiarum studiose et radicaliter extinxit. Ideo gloriando
 de suis nobilissimis militaribus et protectoribus alloqui potest adversarios erro-
 neos prostratos: *Eratis sicut oves errantes*, que sunt thematis verba, sic utrum-
 que in preconium et ad commendacionem sacratissime theologie deducta. Et
 tantum de tercia proposicione. |

f. 54^v

Duobus igitur primis expeditis, accedo ad tercium, videlicet ad gratiarum ac-
 ciones, michi difficilimum, quia est opus arduum requirens me ipsius recollec-
 tionem et unionem [?], ut cuilibet grates referre possem, secundum modulum
 impensionis beneficii. Quia dicit beatus Bernhardus: „Disce in referendo gra-
 ciam non esse tardus aut segnis, disce ad singula dona gratias agere, *diligenter*
considera, que tibi apponuntur, ut nulla Dei dona debita gratiarum accione fru-
 strentur”. Hec ille. Ego vero sum mente distractus, fantasia fatigatus et flore elo-
 quencie vacuus, sic quod nec beneficium veraciter cognosco, nec ore gratiarum
 acciones debitas refundere valeo, cum sit bonum, quod vires meas transcendat.
 Unde dicit beatus Augustinus ad sanctum Aurelium: „Quid melius animo ge-
 ramus et ore promamus et calamo scribamus, quam Deo gratias, hoc nec dici
 brevius, nec audiri lecius, nec intelligi grandius, nec agi fructuosius potest”. Hec
 beatus Augustinus. Hiis tacite consideratis forte melius esset, ut tacerem et fuge-
 rem opus tam arduum, si noverca ingratitude me non terreret, que bona iam
 ministrata adeo posset michi auferri, quia dicit beatus Augustinus Super Epistu-
 lam ad Romanos 1: „Quod Deus dederat gratis, tulit ingratis”. Unde igitur <ut>
 noverca ingratitude me non reprehendat, refero in primis gratiarum acciones
 immensas universi tocius summe Gubernatori, qui sua infallibili providencia mi-
 chi indigno suam infinitam pietatem contulit, ut tantam etatem attingerem et
 ad aliquorum scibilium et sui ipsius enigmaticam aliqualem cognicionem per-
 venirem. Deinde grates refero sancto Adalberto episcopo et precioso martiri
 Ecclesie, nostro patrono egregio, qui speciali patrocinio michi et meis indubi-
 tanter subvenit. Deinde non minus grates refero patronis ordinis mei, videlicet
 sancto Dominico, Petro et sancto Thome, quibus obligatus sum specialissime
 referre grates, quia quilibet speciale beneficum tribuit. Nam primus ordinis

f. 55^r351 iactata] *correxi, in ms.: iaciata.*371–372 Epistulam] *correxi, in ms.: apistulam.*380 sancto²] *correxi, in ms.: sancti.*

348 *Matthaei 20*] cfr Mat. 22, 14. 360 dicit beatus Bernhardus] *S. Bernardi Opera*, vol. 2: *Sermones super Cantica Canticorum*: 36–86, ad fidem cod. recens. J. Leclercq, C.H. Talbot, H.M. Rochais, Romae 1958, sermo 51, 6, p. 87, l. 13–15. 361–362 *diligenter... apponuntur*] Prov. 23, 1. 366 dicit beatus Augustinus] Augustinus, *Epistulae*, ep. 41.1 (ed. cit., p. 166, w. 10–13). 371 dicit beatus Augustinus] Augustinus, *In Iohannis evangelium*, tract. 14, par. 3 (ed. cit., p. 143).

mei, sub quo milito, fundamentum solidum posuit. Secundus sua in vita con-
 stancia contra hereticorum versucias ordinem suo triumpho nobilitavit. Tercius
 sua nobilissima doctrina, quam ut copiosum flumen effundit, meum intellec-
 385 tum, quamquam obtusum, sepius illuminavit. Deinde descendendo grates re-
 fero utroque parentum meorum, quorum principalis, videlicet pater, transivit
 viam universe carnis, cuius anima requiescat in pace. Mater vero annosa pe-
 regrinata est in terram alienam ad visitandum sanctorum limina, cui Deus ob
 beneficium michi inpensum dignetur mittere sanctum angelum suum de celis,
 390 qui concomitetur ipsam reducendo eam in terram nativitatis sue. Deinde capite
 humiliato grates refero reverendo patri fratri Iohanni, Sacre Pagine lectori, di-
 gnissimo priori provinciali Polonie, qui oculum sue paternitatis in me direxit
 atque in filium suum sine meis meritis acceptavit atque benigno favore me sem-
 per prosequitur, qui presentem promocionem cursoratus michi gracie contulit
 395 sine omnis mee difficultatis impedimento. Deinde grates refero reverendo pa-
 tri fratri Iohanni Frankinsteyn, Sacre Theologie professori, vicario meo generali
 magistri ordinis reverendissimi, qui sepius meum profectum paterne desideravit.
 Deinde superexcellentes grates refero omnibus magistris meis Coloniensibus et
 Wyenensibus tam secularibus, quam religiosis, qui me gratis ob Dei intuitum
 400 doctrinis, quibus habundant, me [!] instruxerunt. Ultimo omnibus patribus et
 fratribus huius almi conventus ac toti presenti auditorio, quod meam imperi-
 ciam ac ineloquenciam tam diu sustinuit atque in presenti actu me honoravit,
 animo inclinato unica humili voce dico grates.

Per fratrem Matthiam Hayn, conventus Wratislaviensis.

---

387 universe] *correxī, in ms.: universi*   395 mee] *correxī, in ms.: meis.*   404 Per fratrem...
 Wratislaviensis] *a.m. in mg. inf.*

---

392 priori provinciali Polonie] Iohannes Aduocati (vide Kaczmarek, *Szkoły i studia*,
 p. 476–476).   396 fratri Iohanni Frankinsteyn] Iohannes Frankenstein (vide A. Zajchowska,
Między uniwersytetem, a zakonem, passim).

INTRODUCTORY LECTURES (*PRINCIPIA*) IN PHILOSOPHY
AND THEOLOGY AT THE DOMINICAN SCHOOL IN
WROCLAW

S U M M A R Y

The manuscript I Q 386 from the University Library in Wrocław is a typical example of a codex of a Dominican scholar from the mid-15th century. It was copied out in the 1440's and belonged to Maciej Hayn, a friar of the Polish Province of the Order. He studied in Vienna, Cologne, Paris and Kraków. In 1445 he was nominated a *cursor* of the Wrocław convent. Maciej probably ordered the manuscript to be copied by a professional scribe and then supplemented it with copies done with his own hand. It contains so-called "pragmatic" literature i.e. texts written and used in Dominican schools of different levels. Among them are a series of introductory lectures (*principia*) to different disciplines (philosophy, logic, theology) at all the levels taught at Dominican schools. They were probably collected together to serve as examples for students being trained in preaching. The manuscript and the texts it contains are further evidence that intellectual life in the Dominican schools did not differ substantially from the content and methods of teaching from those known from medieval universities. It is especially important for convents like the one in Wrocław as the city did not have its own university and thus it was a crucial centre where university culture flourished and diffused from. The *Principia*, however, are not only a testament to the way Dominican schools functioned but they also give us an insight into the philosophical and theological views which dominated there. The *Principium theologiae* of Maciej Hayn, an edition of which is presented as an appendix to this article, shows him as a faithful pupil of Thomas Aquinas, following in the footsteps of his master when it comes to the concept of theology and its place in the hierarchy of sciences.

KEYWORDS: Order of Preachers, Dominicans, Dominican education, Maciej (Mathias) Hayn, *Principia theologiae*, *Principia philosophiae*, Introductory lectures, Wrocław (Breslau), Thomas Aquinas, Medieval theology, Medieval manuscripts, University Library in Wrocław

SŁOWA KLUCZE: Zakon Kaznodziejski, dominikanie, edukacja dominikańska, Maciej (Mathias) Hayn, *Principia theologiae*, *Principia philosophiae*, wykłady wstępne, Wrocław (Breslau), Tomasz z Akwinu, teologia średniowieczna, średniowieczne manuskrypty, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu